

Nr 81.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen med förslag till förordning om ändrad lydelse av 15 § 1, 3, 4, 5, 8 och 9 mom. samt 17 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin; given Stockholms slott den 19 mars 1915.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till förordning om ändrad lydelse av 15 § 1, 3, 4, 5, 8 och 9 mom. samt 17 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin.

De till ärendet hörande handlingar skola riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Axel Vennersten.

Förslag

till

förordning om ändrad lydelse av 15 § 1, 3, 4, 5, 8 och 9 mom. samt 17 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin.

Härigenom förordnas, att 15 § 1, 3, 4, 5, 8 och 9 mom. samt 17 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin skola erhålla följande ändrade lydelse:

15 §.

1. Bolag, som i 12 och 14 §§ omförmäles, skall hava till ändamål endast att i sedlighetens intresse ordna och handhava detaljhandel med brännvin och må icke avse att bereda vare sig delägarna vinninng utöver årlig ränta med högst fem procent å de av delägarna tillskjutna kontanta medel eller kommun någon ekonomisk fördel.

Vid utövande av sin verksamhet står bolag under överinseende av kontrollstyrelsen och har att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen i avseende å inköp av, försäljningspris för samt alkoholstyrka hos brännvin ävensom angående räkenskapers förande och i övrigt beträffande bolagets förvaltning kan meddela.

Närmare bestämmelser angående kontrollstyrelsens verksamhet härutinnan meddelas av Kungl. Maj:t.

3. Vid utminuterung må bolag icke hålla mer än ett försäljningspris å en och samma varusort av brännvin, oavsett om större eller mindre myckenhet försäljes. Vad sålunda är stadgat äger dock ej tillämpning, då sprit, som innehåller minst 85 volymprocent alkohol, försäljes för vetenskapligt, medicinskt, tekniskt, industriellt eller likartat ändamål eller för apoteksbehov.

4. Bolag må icke, *utan samtycke av kontrollstyrelsen*, inköpa fastighet eller inom redan förvärfvad fastighet vidtaga annan mera omfattande förändring än den, som påkallas av fastighetens underhåll eller rörelsens *behöriga utövande*.

Bolag må icke, *utan samtycke av kontrollstyrelsen*, förhyra andra lägenheter än dem, vilka äro behöfliga för den rörelse, som bolaget självt utövar, *eller utan sådant samtycke ingå affärsavtal för längre tid än bolagets rättighet upplåtits, dock att hyresavtal må ingås till fardag, som infaller under året näst efter utgången av nämnda tid. Bolag må ej heller ingå affärsavtal* med enskilda styrelseledamöter i bolaget eller låta avlöningen vare sig till styrelsen eller till de hos bolaget anställda personer vara beroende på omsättningen av brännvin, vin eller maltdrycker eller utgå med viss del av vinsten.

5. Bolags delägare skola vara minst nio, av vilka åtminstone sex böra vara boende å den ort, där bolagets styrelse har sitt säte. Bolags styrelse skall bestå av fem ledamöter, av vilka två utses av delägarna i bolaget, en utses i stad av stadsfullmäktige, eller, där sådana ej finnas, allmän rådstuga och å landet av kommunalstämman, en av Kungl. Maj:ts befallningshavande och en av landstinget, dock att i stad, som icke deltagar i landsting, stadsfullmäktige utse jämväl den ledamot, som eljest skulle av landstinget väljas. På enahanda sätt utses jämväl fem suppleanter. Därest å landet eller i stad, som deltagar i landsting, nytt bolag bildas å tid, då landstinget icke är samlat, må ordföranden i landstinget äga att utse en person att under tiden, till dess styrelseledamot blivit av näst sammanträdande landsting utsedd, vara ledamot i styrelsen.

Av Kungl. Maj:ts befallningshavande, landsting, stadsfullmäktige eller kommunalstämma utsedd styrelseledamot må icke vara delägare i bolaget.

8. Om ansvarsfrihet för bolag beslutar kontrollstyrelsen, sedan landsting och i stad stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan samt på landet kommunalstämman avgivit yttrande i ärendet. Sådant yttrande skall till kontrollstyrelsen avgivas före september månads *utgång*.

9. Bolag vare pliktigt ställa sig till *efterrättelse de föreskrifter*, Kungl. Maj:ts befallningshavande *i andra ämnen än som i 1 mom. avses* kan meddela i anledning av framställning från kontrollstyrelsen eller någon av de i nästföregående mom. nämnda kommunala myndigheter. Tredekas bolaget fullgöra sålunda meddelade eller av kontrollstyrelsen *enligt 1 mom. givna eller beträffande bolagets verksamhet eljest gällande* föreskrifter, äger Kungl. Maj:ts befallningshavande *förelägga*

bolagets styrelseledamöter vite eller förbjuda bolaget att efter utsatt skälig tid fortsätta med försäljningen, om ej de åsidosatta föreskrifterna iakttagas, eller återkalla bolagets rättighet till detaljhandel med brännvin att upphöra med löpande försäljningsårs utgång.

17 §.

2. Bolag må ej till annan överlåta all utminuterung eller all utskänkning av brännvin inom kommun, men skulle bolag vilja mot bestämd avgift åt annan överlåta rättighet till utminuterung eller utskänkning, göre bolaget därom framställning hos Kungl. Maj:ts befallningshavande, som äger efter magistratens eller kommunalnämndens hörande att med avseende såväl å skälen för överlåtelsen, villkoren för densamma, i den mån dessa ej äro grundade å av kontrollstyrelsen jämlikt 15 § 1 mom. meddelade föreskrifter, samt lämpligheten och behörigheten hos den person, å vilken överlåtelsen ifrågasättes, som ock å avgiftens förhållande till det litertal brännvin, som anses kunna komma att avyttras, bifalla eller avslå framställningen.

Med överlåtelse av utskänkingsrättighet följer skyldighet för den, till vilken sådan rättighet blivit överlåten, att hos bolaget inköpa allt för rörelsen erforderligt egentligt brännvin och det brännvin i övrigt, som bolaget tillhandahåller i sin rörelse.

Denna förordning träder i kraft den 1 juli 1915.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 19 mars
1915.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern HAMMARSKJÖLD,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena WALLENBERG,
Statsråden: HASSELROT,
friherre BECK-FRIIS,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Vennersten anförde:

I den till innevarande års riksdag avlåtna proposition angående statsverkets tillstånd och behov har jag tillkännagivit min avsikt att föreslå avlåtande till riksdagen av framställning om ändring i brännvinsförsäljningsförordningen i syfte att införa strängare kontroll å brännvinsbolagens rörelse, varigenom statsverket skulle tillföras ökade inkomster av brännvinsförsäljningsmedlen.

Frågan om införande av en sådan skärpt kontroll har vid ett flertal föregående tillfällen varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet. Sålunda har riksdagen i särskilda skrivelser den 9 april 1910 och den 27 maj 1911 anhållit om utredning av berörda fråga. I sist-

*Tidigare
förelag.*

nämnda skrivelse har riksdagen bland annat framhållit, att omkostnaderna för bolagens utövande av brännvinsförsäljningen i allmänhet vore högre än förhållandena syntes betinga och med hänsyn till den uppkommande vinsten kunde anses skäligt, att bolagens bokföring ej vore i alla avseenden ändamålsenligt anordnad, att, ifråga om bolagens inköpspris å brännvin, bolagen hotades att ställas i beroende av producenternas starka sammanslutningar, att, i följd av den rådande konkurrensen mellan bolagen, stor olikhet vore rådande mellan de olika bolagens försäljningspris samt att jämväl alkoholhalten hos det sålda brännvinet växlade och ingalunda alltid i proportion till priset. Riksdagen anhöll i samma skrivelse tillika, att vid eu blivande utredning rörande behövligheten av ändrade föreskrifter för brännvinsförsäljningsbolagens verksamhet jämväl måtte tagas i övervägande frågan om inrättande av en överstyrelse över bolagen. Lämpliga uppgifter för en sådan överstyrelse, antingen denna bleve fristående eller, såsom enligt riksdagens åsikt därjämte och främst borde förutsättas, ordnades såsom en avdelning av kontrollstyrelsen, vore att åstadkomma och vidmakthålla större likformighet de olika bolagen emellan ifråga om en del med försäljningsrörelsen sammanhängande spörsmål ävensom tillse, att, såvitt möjligt, enhetliga principer komme att tillämpas i bolagens verksamhet, såsom exempelvis beträffande överlåtelsekontrakt, försäljningspris, varans styrka, förvaltningskostnader o. s. v.

De ovan omförmälda av 1910 och 1911 års riksdagar avlåtna skrivelserna blevo jämte myndigheternas däröver avgivna utlåtanden överlämnade till nykterhetskommittén. Det förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker, som av kommittén med skrivelse den 5 januari 1914 till Kungl. Maj:t överlämnades, upptog en bestämmelse av innehåll, att systembolagen vid utövande av sin verksamhet skulle stå under kontrollstyrelsens överinseende samt hava att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen i avseende å inköp av, försäljningspris för samt alkoholhalt å saluhållna rusdrycker, räkenskapers förande och i övrigt angående bolagens förvaltning eller försäljning av rusdrycker kunde meddela. I de utlåtanden, som över kommitténs förslag inhämtades från ett stort antal myndigheter och vissa av frågan berörda korporationer, blev förslaget om inrättande av en centralstyrelse över bolagen, så vitt anginge frågor angående dessas förvaltning, i allmänhet lämnat utan anmärkning. Från kontrollstyrelsens sida framfördes emellertid den uppfattningen, att den blivande centralmyndigheten borde förläggas till socialstyrelsen.

En bestämmelse av samma innehåll som den av nykterhetskommittén förordade, dock med viss begränsning i fråga om kontrollstyrelsens

befogenhet, infördes jämväl i den till 1914 års senare riksdag avlåtna propositionen med förslag till förordning angående försäljning av alkoholhaltiga drycker m. m. Bestämmelsen blev jämväl utan meningsskiljaktighet antagen av riksdagens båda kamrar, men förföll frågan till följd av kamrarnes skiljaktiga beslut i andra punkter.

Med skrivelse den 12 december 1914 har nykterhetskommittén överlämnat ett nytt betänkande, avseende nu förevarande ämne. I detta betänkande, vilket torde få i sin helhet som bilaga åtfölja protokollet, har kommittén bland annat framhållit angelägenheten av att, även om ny försäljningsförordning under de närmaste åren komme att bliva antagen, bestämmelser om inrättande av en centralstyrelse måtte omedelbart införas i brännvinsförsäljningsförordningen. Kommittén har i detta avseende framlagt förslag av innehåll, att bolagen vid utövande av sin verksamhet skulle stå under överinseende av kontrollstyrelsen samt hava att ställa sig till efterriktelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen i avseende å inköp av, försäljningspris för samt alkoholstyrka hos brännvin ävensom beträffande bolagens förvaltning eller eljest i de i brännvinsförsäljningsförordningen särskilt angivna hänseenden kunde meddela. I sitt betänkande har kommittén ingått på en utförlig redogörelse för de missförhållanden, som den bristande enhetliga tillsynen över bolagens förvaltning visat sig medföra, ävensom delvis redogjort för de åtgärder, vilka enligt kommitténs mening borde av kontrollstyrelsen vidtagas för att härutinnan bättre tillgodose såväl det allmännas ekonomiska intressen som ock nykterhetssynpunkter. Särskilt har kommittén härutinnan uppehållit sig vid frågorna om inköps- och försäljningspris samt alkoholhalt å brännvin, bolagens omkostnader samt överlåtelse av rättigheter. Slutligen har kommittén föreslagit viss bestämmelse om förbud för bolag att ingå affärsavtal för längre tid än bolagets koncession varar.

Nykterhets-
kommitténs
förslag dec.
1914.

Över kommitténs sistberörda betänkande hava utlåtanden inhämtats från kontrollstyrelsen, kommerskollegium och socialstyrelsen.

Kontrollstyrelsen har i sitt utlåtande anfört huvudsakligen följande:

Utlåtanden
över kommit-
téns senaste
förslag.

»På sätt kontrollstyrelsen erinrat i sitt med anledning av nykterhetskommitténs — — förslag (till ny förordning angående försäljning av rusdrycker) till Kungl. Maj:t avgivna utlåtande, anser styrelsen det i princip riktigt, att en centralstyrelse anordnas för bolagen med större befogenhet mot dessa än kontrollstyrelsen hittills haft. Frågan om inrättande av en sådan centralmyndighet står enligt styrelsens mening ej heller i så nära samband med en ingående revision av nykterhetslagstiftningen, att nämnda fråga ej redan nu bör upptagas till prövning.

I sitt förenämnda utlåtande gjorde kontrollstyrelsen gällande, att dess nu-

varande verksamhet ej kunde göra styrelsen särskilt lämpad för de nya uppgifterna, utan att dessa ägde mera samband med socialstyrelsens verksamhet, och ansåg styrelsen därför, att centralstyrelsen borde förenas med socialstyrelsen och att åliggandet att utarbета statistik över brännvinsförsäljningen borde dit överflyttas. Att märka är emellertid, att det då föreliggande förslaget om inrättande av en centralstyrelse avsåg att åt denna överlåta ej endast tillsyn över bolagen i de avseenden, som nu ifrågasatts, eller huvudsakligen över dessas ekonomiska förvaltning, utan jämväl åtskilliga andra frågor, såsom meddelande av tillstånd till partihandel och utfärdande av föreskrifter om bolagens försäljning i allmänhet. Med de nu ifrågasatta uppgifterna för centralstyrelsen över bolagen har kontrollstyrelsen för sin del ej något att erinra mot att uppsiktsmyndigheten förläggas till styrelsen. En sådan ståndpunkt anser sig styrelsen emellertid kunna intaga endast under den förutsättningen, att styrelsens arbetskrafter förstärkas i enlighet med vad styrelsen sedermera närmare får tillfälle att angiva.

Kommittén har i sitt nu ifrågavarande utlåtande ingått på en utförlig redogörelse för de missförhållanden, vartill den bristande enhetliga tillsynen över bolagen visat sig leda, ävensom i åtskilliga avseenden angivit de åtgärder, som enligt kommitténs mening borde från centralstyrelsens sida vidtagas för att råda bot på dessa missförhållanden. Styrelsen anser ej i detta sammanhang nödigt att närmare ingå på dessa frågor. Hur den styrelsen enligt förslaget tilldelade befogenheten närmare skall utnyttjas torde säkrast den genom förslagets tillämpning kunna erfarenhet kunna giva vid handen. Antagligen komma härvid ej så obetydliga svårigheter i åtskilliga hänseenden att till en början visa sig, särskilt vid bedömning av i vilken omfattning enhetliga villkor kunna fastställas för bolagens överlåtelser av rättigheter, enär åtgärder härutinnan givetvis böra vidtagas med nödig varsamhet, så att vederbörande rättighetsinnehavare och hos dem anställd personal ej tillskyndas obehöriga ekonomiska förluster.

I fråga om avfattningen av det nu framställda förslaget till anordnande av en särskild centralstyrelse vill kontrollstyrelsen ifrågasätta, huruvida ej huvudbestämmelsen om denna centralmyndighet, som av kommittén upptagits under 9 mom. i 15 § brännvinsförsäljningsförordningen, bör uppflyttas till något av de tidigare momenten i samma paragraf. Kommittén har föreslagit, att bolagen skulle vara skyldiga att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen »eljest i de i denna förordning särskilt angivna hänseenden» kunde meddela. De citerade orden synas avse sådana föreskrifter av kontrollstyrelsen, som i andra delar av 15 § äro omförmälda. Då sistnämnda föreskrifter jämväl kunna innefattas under föreskrifter om bolagens förvaltning, torde en mindre omredigering av stadgandet i nu ifrågavarande hänseende böra äga rum.»

Härjämte hava tre ledamöter i kontrollstyrelsen anfört ytterligare, bland annat, följande:

»Vidare få vi erinra, att, då syftemålet med den föreslagna lagstiftningen huvudsakligen är möjligheten för staten att direkt ingripa i bolagens ekonomiska förvaltning och att i fråga härom utöva en reglerande och dirigerande verksamhet, synes kontrollstyrelsens uppgift därvid kunna väsentligen befördras, om kronans representant i bolagsstyrelsen på varje ort bereddes en sådan ställning, att han

bleve den ledande inom styrelsen. För sådant ändamål vore lämpligt föreskriva, att den av Kungl. Maj:ts befallningshavande utsedde ledamoten skulle vara självskrivnen ordförande i styrelsen. Det närmare övervakandet av statens ekonomiska intressen gör det även önskligt, att denna ledamot, vad bolag inom städer eller köpingar beträffar, är boende å den ort, där bolagets styrelse har sitt säte. På sådant sätt skulle kontrollstyrelsen vid utövande av sin uppsikt hava att till stort gagn för saken påräkna ett lokalombud, varjämte genom föreskriften om berörda självskrivnenhet gäves uttryck åt det numera inträdda förhållandet, att statsintresset vore det förhärskande.

Den ifrågasatta skärpta kontrollen över systembolagen är utan tvivel ägnad att medföra en betydande inkomstökning för statsverket, men kunna vi ej underlåta erinra därom, att det av bolagen självant flerstädes igångsatta försäljningssystemet med individuell kontroll med säkerhet kan förväntas ådraga bolagen nya kostnader, som i viss mån komma att motväga den besparing å annat håll, vilken ställts i utsikt. Givet är även, att inrättande av kontrollområden med den vidgade uppsikt över köparne, som därav följer, medför stegring i omkostnaderna. Det har exempelvis redan visat sig, att besväret med den individuella kontrollen utanför bolagets hemort framkallat anspråk på ersättning.

På sätt i styrelsens utlåtande erinras komma förhållandena vid bolagens överlåtande av rättigheter att erbjuda särskilda svårigheter. Vi hava då ansett förtjäna påpekas de uttalanden därvid om motsatsen mellan det allmännas intresse och affärlivets krav, vilka förekomma i nykterhetskommitténs betänkande den 5 januari 1914, rörande de överlättna minuthandelsrättigheterna å sid. 159 i själva betänkandet och rörande de överlättna utskänkningsrättigheterna i en reservation av herr K. G. Karlsson å sid. 381 och 382. Ifrågavarande uttalanden giva vid handen, att de i nykterhetskommitténs nu föreliggande skrivelse framhållna möjligheterna på denna punkt till ökade inkomster för statsverket torde vara ganska tvivelaktiga».

Kommerskollegium anför huvudsakligen:

Kommerskollegium hade icke något att erinra mot att bolagen, på sätt i förslaget avsåges, ställdes under närmare överinseende av kontrollstyrelsen. En sådan anordning syntes kollegium i förevarande fall endast utgöra en följdriktig utveckling av förhållandena ifråga om brännvinsförsäljningen, sådana de gestaltade sig efter statens övertagande av brännvinsförsäljningsmedlen. Kollegium ansåge sig emellertid i detta sammanhang böra betona vikten av, att nödig varsamhet iakttoges vid förslaget genomförande särskilt i avseende å kontrollstyrelsens befogenhet att lämna föreskrifter om bolagens inköp. Genom den föreslagna anordningen framträdde, kunde man säga, en förtäckt monopolställning för staten gent emot å ena sidan tillverkarne och å den andra konsumenterna. Det vore givet, att staten kunde och borde begagna sig härav till att förhindra, att bolagen finge erlægga oskäligen inköpspris, men vid tillvaratagandet av statens intressen i detta hänseende borde även noga beaktas, att ett ovarsamt utnyttjande av den faktiska monopolställningens möjligheter kunde komma att icke blott drabba bränneriindustrien och den till grund för densamma liggande potatisodlingen, utan även till allvarlig skada för näringslivet framkalla en känsla av otrygghet jämväl inom andra grenar av näringslivet.

Vad beträffade frågan om villkoren för överlåtelse av försäljningsrättigheter, varom kontrollstyrelsen skulle äga befogenhet utfärda föreskrifter, syntes det kollegium innebära en avgjord fördel, att dessa villkor fastställdes av kontrollstyrelsen i stället för av de särskilda försäljningsbolagen, men kollegium ville emellertid ifrågasätta, huruvida icke dessa överlåtelsevillkor borde och kunde redan nu regleras på lagstiftningens väg oberoende av en ändrad nykterhetslagstiftning i övrigt.

Socialstyrelsen har slutligen förklarat sig ej hava någon väsentlig invändning att framställa mot det föreliggande förslaget. Styrelsen framhåller emellertid, att vid nykterhetsärendens handläggning inom kontrollstyrelsen bör, i den mån sociala synpunkter därvid kräva beaktande, socialstyrelsen beredas tillfälle deltaga i ärendenas behandling.

Departementsschefen.

På sätt jag redan framhållit i mitt yttrande till statsrådsprotokollet den 24 juli 1914 i frågan om framläggande av förslag till ny förordning angående försäljning av alkoholhaltiga drycker m. m. har jag i princip intet att erinra mot att brännvinsförsäljningsbolagen ställas under uppsikt av en gemensam centralmyndighet. Efter statens övertagande av bolagens inkomster framträder det ju ock för statsmakterna som en angelägenhet av största vikt, att staten må kunna uttaga dessa inkomster så oavkortade som möjligt. Frågan om inrättande av en centralmyndighet över bolagen står enligt mitt förmenande ej heller i så nära samband med en mera omfattande förändring av nykterhetslagstiftningen, att med frågans lösning bör anstå i avbidan på tillkomsten av en sådan lagstiftning. Den redogörelse, som av kommittén i dess nu förevarande betänkande lämnats för de olägenheter, den bristande enhetliga tillsynen över bolagens förvaltning visat sig medföra, stärker mig ock i den uppfattningen, att en snar förändring på ifrågavarande område bör äga rum.

Den nya centralmyndigheten torde, på sätt blivit föreslaget och jag i mitt nämnda yttrande till statsrådsprotokollet jämväl förordat, böra förläggas till kontrollstyrelsen. I fråga om den förstärkning av styrelsens arbetskrafter, som i följd härav erfordras, har jag för avsikt föreslå Kungl. Maj:t att till riksdagen avlåta särskild framställning.

Beträffande de åligganden, vilka skulle tillkomma kontrollstyrelsen i egenskap av uppsiktsmyndighet över bolagen, har jag i huvudsak intet att erinra mot nykterhetskommitténs nu förevarande förslag, vilket i allt väsentligt överensstämmer med det i 1914 års proposition framlagda. Här vill jag endast, med anledning av vad kommerskollegium i sitt ovanberörda utlåtande anfört, hava betonat angelägenheten av att styrelsens befogenhet uti ifrågavarande avseende, så vitt näringsidkares

eller andras berättigade intressen kunna trädas för nära, med varsamhet utnyttjas. Att binda styrelsen vid några detaljerade regler om huru i särskilda fall skall förfaras lärer emellertid ej låta sig göra, utan att reformens praktiska betydelse komme att förfelas. I det stora hela torde det — utöver de allmänna föreskrifter, vilka böra av Kungl. Maj:tfärdas genom tillägg till eller ändring i kontrollstyrelsens instruktion, — vara den praktiska erfarenheten förbehållet att utstaka de vägar, som i nu ifrågakommande avseende böra beträdas.

Kommittén har särskilt uppehållit sig vid frågan om styrelsens befogenhet att meddela föreskrifter beträffande villkoren för överlåtelse av rättigheter. De villkor, varom det i detta sammanhang kan bliva fråga, äro endast sådana, som äga samband med bolagens ekonomiska skötsel och förvaltning. Då det, på sätt kommerskollegium framhållit, måste anses innebära en avgjord fördel, att sådana villkor kunna fastställas av kontrollstyrelsen, i stället för att de, såsom nu är fallet, bestämmas av de särskilda försäljningsbolagen, har jag intet att erinra mot att åt kontrollstyrelsen överlämnas befogenhet att taga under omprövning jämväl frågan, om och i vilken omfattning föreskrifter om sådana villkor kunna meddelas. Att, på sätt kommerskollegium ifrågasatt, på lagstiftningens väg reglera villkoren för överlåtelse finner jag ej för närvarande böra ifrågakomma.

I fråga om det inom kontrollstyrelsen väckta förslaget att stadga, att den av Kungl. Maj:ts befallningshavande utsedda ledamoten i brännvinsförsäljningsbolags styrelse skall vara ordförande i densamma, vill jag framhålla, att bestämmelserna om styrelsens sammansättning så nyligen som år 1913 i samband med brännvinsförsäljningsmedlens indragande till statsverket underkastats omreglering; och synes det mig under sådana förhållanden icke vara lämpligt att nu ånyo upptaga frågan om styrelsens organisation.

Stadgandet om den nya centralmyndigheten torde, med hänsyn till vad kontrollstyrelsen anfört, lämpligen böra införas i 1 mom. av 15 § brännvinsförsäljningsförordningen, därvid detsamma bör undergå en redaktionell förändring i enlighet med vad styrelsen föreslagit. Bestämmelsen i nuvarande 5 mom. av samma paragraf, att bolags räkenskaper skola föras enligt föreskrifter och formulär, som utfärdas av kontrollstyrelsen, synes — helst om räkenskapers förande i 1 mom. uppräknas bland de ämnen, varom det tillkommer styrelsen att meddela föreskrift, — kunna som obehöflig utgå, vilket i sin ordning föranleder en förändrad nummerordning av vissa andra moment i paragrafen. Jämväl stadgandet i 8 mom. 2 stycket om styrelsens rätt att meddela före-

skrifter i följd av vägrad ansvarsfrihet m. m. torde vara obehövt att vidare bibehålla.

I nuvarande 9 mom. av 15 § är befogenhet inrymd för Konungens befallningshavande att, i anledning av framställning från kontrollstyrelsen eller vissa kommunala myndigheter, meddela föreskrifter för bolagen. Nykterhetskommittén har i sitt förevarande betänkande föreslagit bibehållande av detta stadgande oförändrat. Med den nya befogenhet, som skulle tillkomma kontrollstyrelsen, synes det emellertid riktigast att begränsa Konungens befallningshavandes befogenhet till sådana frågor, som ej angå bolagens förvaltning. På grund av huvudsakligen samma skäl torde en ändring jämväl av 17 § i förordningen vara påkallad. Enligt 2 mom. av samma paragraf har nämligen Konungens befallningshavande vid bolags överlåtelse av rättighet att pröva villkoren för överlåtelsen. Ett bibehållande av detta stadgande i oförändrad form skulle emellertid föranleda, att Konungens befallningshavande skulle hava att pröva jämväl sådana villkor för överlåtelse, varom kontrollstyrelsen enligt vad ovan sagts har att meddela föreskrift. För undvikande av att en sådan dubbelprovning komme att äga rum, lärer momentet ifråga böra omformuleras, så att Konungens befallningshavande ej har att pröva villkor av sistnämnda beskaffenhet.

De i förutberörda 9 mom. av 15 § brännvinsförsäljningsförordningen meddelade bestämmelser om påföljden i händelse av försummelse från bolagens sida att ställa sig till efterrättelse meddelade föreskrifter torde för vinnande av större effektivitet böra givas förändrad avfattning i huvudsaklig överensstämmelse med vad som föreslogs i det i 1914 års proposition intagna förslaget till motsvarande paragraf (47 §) i förordning om försäljning av alkoholhaltiga drycker.

I sitt förevarande utlåtande har nykterhetskommittén, på sätt förut antytts, jämväl föreslagit införande i 15 § av stadgande om att bolag ej skulle få utan samtycke av kontrollstyrelsen ingå affärsavtal för längre tid än bolagets rättighet upplåtits, dock att hyresavtal skulle få ingås till fardag, som infölle under året näst efter utgången av nämnda tid. Mot ett sådant stadgande, som jämväl upptogs i nyssnämnda proposition, har jag intet att erinra. I samband med denna ändring torde även bestämmelserna om förbud för bolag att förhyra andra lägenheter än dem, vilka äro behöfliga för den rörelse, som bolaget självt utövar, samt att inköpa fastighet eller inom redan förvärvad fastighet vidtaga viss omfattande förändring böra modifieras. I fråga om förstnämnda bestämmelse anförde nykterhetskommittén i sitt utlåtande den 5 januari 1914, att densamma, enligt vad kommittén erfarit, vid tillämpningen

medfört olägenheter, i det att det understundom visat sig svårt att erhålla lämplig lokal för bedrivande av bolagsrörelse utan att jämväl förhyra något eller några rum, som ej vore för ändamålet behövliga, varför möjlighet borde beredas kontrollstyrelsen att i nu ifrågavarande avseende medgiva undantag. Ett stadgande härom blev av kommittén föreslaget och jämväl i nämnda proposition upptaget. Beträffande den senare här ovan berörda bestämmelsen framhölls i samma proposition, att det vore onödigt, att yttrande infordrades från kommunalmyndighet i frågor rörande inköp för bolags räkning av fastighet eller förändring av bolag tillhörig sådan, då vederbörande kommun numera ej ägde något intresse av denna fråga; och innehöll propositionen förslag till ändring i förevarande hänseende. Ovanberörda två ändringsförslag torde böra inflyta jämväl i den nu förevarande framställningen.

Sedan föredragande departementschefen härefter uppläst det förslag till förordning om ändrad lydelse av 15 § 1, 3, 4, 5, 8 och 9 mom. samt 17 § 2 mom. i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin, vilket i enlighet med ovan angivna grunder upprättats, hemställde statsrådet, att förslaget måtte genom nådig proposition föreläggas riksdagen till antagande.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagade Hans Maj:t Konungen i nåder lämna bifall; och skulle proposition till riksdagen avlätas av den lydelse, bilaga . . . vid detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Gunnar Schumacher.

Biåaga.

Till Konungen.

Med underdånig skrivelse den 5 januari innevarande år överlämnade den av Eders Kungl. Maj:t den 17 november 1911 tillsatta nykterhetskommittén betänkande och förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker. I detta förslag hade kommittén till tryggande av den ekonomiska kontrollen över Göteborgssystembolagens verksamhet infört en bestämmelse (19 §) av innehåll, att nämnda bolag skulle stå under kontrollstyrelsens överinseende samt hava att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen i avseende å inköp av, försäljningspris för samt alkoholhalt å saluhållna rusdrycker, räkenskapers förande och i övrigt angående bolagens förvaltning eller försäljning av rusdrycker kunde meddela. Ifrågavarande bestämmelse var avsedd att träda i kraft samtidigt med övriga bestämmelser i förslaget, det vill säga först om några år. Åtskilliga här nedan berörda förhållanden, som inträtt efter det förslaget till ny försäljningsförordning framlades eller som först senare kommit till kommitténs kännedom, hava emellertid övertygat kommittén om önskvärldheten av att, även om en ny försäljningsförordning under de närmaste åren komme att bli antagen, bestämmelser av angivna innebörd *omedelbart* införas i brännvinsförsäljningsförordningen.

Till en början må härutinnan några principiella synpunkter framhållas.

Under de senast förflutna 60 åren har den svenska brännvinshandeln alltmåra tenderat att bli ett offentligt monopol, särskilt i den meningen, att inkomsterna på denna handel oavkortade skola tillfalla det allmänna. Syftet med denna monopolisering har ju i främsta rummet varit att förhindra, att enskilda personer skulle komma i tillfälle att, till men för folknykterheten, draga vinst av rusdrycksbegäret. Med detta syfte som ögonmärke har man sökt att på allt flera områden begränsa eller helt och hållet till det allmänna indraga den vinst på rusdryckshandeln, som förut kommit enskilda till godo. Genom förordningen den 18 juli 1913 om vissa förändringar i brännvinsförsäljningsförordningen inträdde frågan i ett i flera avseenden nytt läge med statens övertagande av samtliga monopolbolagens inkomster av denna handel från och med år 1914. Huvudsyftet med denna förändring var att underlätta genomförandet av nykterhetsbefrämjande åtgärder, som otvivelaktigt skulle leda till en minskning i förbrukningen. Den omständigheten, att man önskade frigöra ordnandet av denna handel från varje hänsyn till en på omsättningens storlek beroende vinst, utesluter emellertid ingalunda, att staten på den förefintliga omsättningen uttager så oavkortad som möjligt den vinst, som kan uppstå. Staten har i stället starka skäl härtill, särskilt efter genomförandet av 1913 års förordning, då staten mera direkt åtagit sig att ensam övervaka handhavandet av brännvinshandeln. Ur nykterhetssynpunkt har staten sålunda att tillse, att vinsten icke tillfaller enskilda i sådan omfattning, att de hava ekonomiskt intresse av att mot-

verka nykterhetsbefrämjande åtgärder. Men även ur allmänna statsekonomiska synpunkter har staten särskild anledning att tillse, att denna handel, vilken till enskilda överlåtits som monopol på i ekonomiskt avseende synnerligen begränsade villkor, verkligen handhaves på sådant sätt, att bruttovinsten icke till någon större del stannar hos enskilda.

Staten har emellertid icke skapat åt sig den lagliga befogenhet, som erfordras för att till verksam påföljd göra sina intressen gällande gent emot monopolbolagen. Att staten icke utrustades med någon dylik befogenhet samtidigt med genomförandet av kommunernas och andra offentliga korporationers frigörelse från deras beroende av rusdrycksmedlen, berodde huvudsakligen därpå, att denna fråga ansågs böra upptagas till prövning i samband med det förslag till ny lagstiftning beträffande försäljning av rusdrycker, som kort därefter skulle föreläggas statsmakterna. Redan tidigt råde nämligen inom riksdagen full insikt om att statens övervakande av och den offentliga kontrollen å monopolbolagen i hög grad måste utvidgas, något som bland annat framgår av de skrivelser till Eders Kungl. Maj:t, som 1910 och 1911 års riksdagar avläto i denna fråga. Också hade enligt kommitténs förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker kontrollstyrelsen, såsom statens centralorgan, erhållit vidsträckt befogenhet ifråga om övervakandet och kontrollen av monopolbolagen. Härigenom skulle hava ernåtts den erforderliga kompletteringen av 1913 års beslut om brännvinsförsäljningsmedlens indragning till statsverket, om också detta icke skulle hava kommit att tillämpas förrän efter en viss övergångstid.

Innan kommittén övergår att närmare beröra de föreliggande missförhållanden, i vilka en snar rättelse är av nöden, må erinras om den hittillsvarande utvecklingen av monopolbolagens ställning i förhållande till det allmänna. Det monopol, som för närvarande är gällande ifråga om brännvinshandeln, erbjuder ur flera synpunkter egendomligheter, vilka sammanhånga därmed, att detta monopol utvecklats sig ur en lagstiftning med tillståndsrättigheter för enskilda. När nämligen ursprungligen ett bolag fick rätt att övertaga samtliga försäljningsrättigheter inom en kommun, skedde det med det enda villkoret, att bolaget skulle avstå all vinst till allmännyttiga företag, men något inflytande på bolagets styrelse och förvaltning tillförsäkrades icke genom lagstiftningen det allmänna. I detta hänseende hade bolaget således samma privata karaktär som varje annat enskilt företag, och bolaget kunde i ekonomiskt avseende efter gottfinnande handhava brännvinshandeln. Intresset för den ekonomiska avkastningen av denna handel framkallade emellertid hos de vinstberättigade korporationerna ett behov av kontroll å bolagens förvaltning, och genom 1873 års förordning bestämdes, att granskning av bolagens räkenskaper och förvaltning skulle förrättas av fem revisorer, utsedda av stadsfullmäktige, landstinget, hushållningssällskapet och Konungens befallningshavande; berättelse över revisionen skulle meddelas stadsfullmäktige, landstinget och hushållningssällskapet. 1885 års förordning utvidgade det allmännas befogenhet gent emot bolagen genom stadgandet, att Konungens befallningshavande skulle, om landsting och hushållningssällskap vägrade ansvarsfrihet och befallningshavanden fann fog för dylik vägran, kunna ålägga bolag att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, befallningshavanden kunde meddela till rättelse i den anmärkta åtgärden; tredskades bolag, skulle lämpligt vite kunna föreläggas. Vidare bestämdes, att bolags räkenskaper skulle föras enligt föreskrifter och formulär, utfärdade av finansdeparte-

mentets kontroll- och justeringsbyrå. I 1895 års förordning vidgades denna det allmännas befogenhet ytterligare. Sålunda bestämdes bland annat, dels att bolagen icke skulle få förhyra andra lägenheter än dem, vilka vore behöfliga för bolagens egen rörelse, samt att bolagen icke finge ingå affärsavtal med enskilda styrelseledamöter i bolag och ej heller låta avlöningen vare sig till styrelsen eller till de hos bolagen anställda personer vara beroende på omsättningen av brännvin och vin eller utgå med viss del av vinsten, dels ock att revisionsberättelsen, som skulle avfattas enligt föreskrifter av kontroll- och justeringsbyrån, jämväl borde innehålla yttranden, huruvida bolagen hade handhaft brännvinsförsäljningen i sedlighetens intresse. De vinstberättigade korporationerna tillerkändes också nu uttryckligen befogenhet att besluta om ansvarsfrihet, och bolagen förpliktigades att ställa sig till efter rättelse de föreskrifter, Konungens befallningshavande kunde meddela antingen i följd av vägrad ansvarsfrihet eller på grund av annan framställning från de vinstberättigade korporationerna. Tredskades bolag, kunde lämpligt vite föreläggas eller bolags rättigheter återkallas. En principiellt viktig förändring i bolagens ställning till det allmänna betecknar 1902 års förordning, enligt vilken landstinget och hushållningssällskapets förvaltningsutskott skulle äga att utse vardera en ledamot i bolags styrelse. Härmed hade det allmänna för första gången fått sig tillförsäkrat ett mera direkt inflytande ifråga om bolagens skötsel. Fortfarande låg dock styrelsemajoriteten hos de av bolagsdelägarna utsedda representanterna. Genom 1905 års förordning erhöll Konungens befallningshavande rätt att utse ett ombud för utövande av tillsyn över bolagens verksamhet; ombudet ägde dock icke deltaga i styrelsens beslut; jämväl i några andra avseenden utformades ytterligare bestämmelserna om bolagens ställning till det allmänna. Slutligen ålades bolagen genom förordningen den 10 september 1910 att icke hålla mer än ett försäljningspris å en och samma varusort brännvin, oavsett om större eller mindre myckenhet försålles.

Monopolbolagen äro sålunda underkastade vissa inskränkningar i sin rörelsefrihet, såsom i fråga om inköp av fastighet eller mera omfattande förändring inom redan förvärvad sådan, beträffande förhyrande av lägenheter, ingående av vissa affärsavtal samt rabatter till priser och beviljande av tantième till styrelseledamöter eller i bolagens tjänst anställda personer. En fortlöpande kontroll är avsedd att utövas å bolagens förvaltning genom det allmännas representanter i bolagsstyrelserna och en årlig kontroll genom den offentliga revisionen av räkenskaper och förvaltning samt genom de vinstberättigade korporationernas ansvarighetsprövning. Bolagens ställning är dock fortfarande i flere hänseenden ganska självständig. De hava sålunda rätt att bestämma om inköpen av samt försäljningspris för och alkoholhalt hos de försållda varorna, om förvaltningskostnader i stort sett och särskilt de, som beröra utskänknigen, m. m. De hava även huvudsakligt inflytande i fråga om överlåtande av rättigheter och villkoren härför. På grund av sin ställning i nu nämnda avseende hava därför bolagen genom sina styrelser reelt sett i vidsträckt mån makten att bestämma avkastningens belopp. Ett inskränkande moment i bolagens fria handhavande av den ekonomiska förvaltningen av monopolet utgöres visserligen av den årligen återkommande revisionen, men erfarenheten har utvisat, att bolagen ej behövt befara anmärkning annat än i fråga om större och mera i dagen liggande missförhållanden och att anmärkning av revisorerna sällan föranlett vägran av decharge.

Den föregående redogörelsen torde giva vid handen, att bolagssystemet med tiden erhållit en ur ekonomisk synpunkt dualistisk utformning. Å den ena sidan in-

taga bolagen nämligen en nära nog officiell ställning såsom ett slags uppbördsverk åt det allmänna, å andra sidan hava de bibehållit karaktären av privata företag, som visserligen stå under offentlig kontroll, men som i många hänseenden hava stor rörelsefrihet med hänsyn till den ekonomiska skötseln.

I samband med beslutet om brännvinsförsäljningsmedlens indragning till statsverket vidtogs visserligen den i och för sig viktiga förändringen, att styrelsemajoriteten numera utgöres av det allmännas representanter samt att kontrollstyrelsen såsom statens organ vid beviljande av decharge och utövande av vissa befogenheter trädde i stället för de förut vinstberättigade korporationerna, men detta har ej medfört någon saklig ändring i bolagens ställning. De på bolagssystemets dualistiska utformning beroende bristerna hava emellertid, sedan staten ensam blivit vinstberättigad, trätt desto skarpare i dagen. Särskilt framstår detta i frånvaron av bestämmelser, som göra det möjligt för staten att *direkt* ingripa i bolagens ekonomiska förvaltning och i fråga härom utöva en reglerande och dirigerande verksamhet.

Behovet av en dylik ledande verksamhet från statens sida har i åtskilliga hänseenden länge gjort sig kännbart inför de gång efter annan inom och utom riksdagen påpekade missförhållandena. Kommittén har ansett sig böra ånyo fästa Eders Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på de i ekonomiskt avseende viktigare bland dessa, beträffande vilka rättelse torde kunna vinnas genom inrymmande av vidgad befogenhet åt kontrollstyrelsen. Dessa missförhållanden beröra särskilt frågorna om inköpspris, försäljningspris och alkoholhalt å saluhållna spritdrycker, men jämväl vissa andra sidor av bolagens verksamhet, vilka hava stor betydelse för verksamhetens ekonomiska resultat.

Inköpspriset å brännvin.

Bland de faktorer, av vilka vinsten på brännvinsförsäljningsbolagens rörelse beror, är givetvis bolagens inköpspris en av de viktigaste. Skruvas inköpsprisen upp utöver vad som är skäligt, kommer staten därigenom att lida en avsevärd minskning i inkomst av rörelsen. I statens intresse bör därför ligga att tillse, såväl att producenterna ej pålägga brännvinet högre pris än som skäligen motsvarar produktionskostnaden som ock att varans pris ej onödigtvis stegras genom inträdet av mellanhänder mellan producenterna och bolagen.

Kommittén vill först till behandling upptaga frågan om bolagens inköp av brännvin, tillverkat inom landet, och till en början lämna en redogörelse för huvudragen av de sista 25 årens utveckling på detta område.

Under 1890-talet och de första åren av 1900-talet ägde en livlig konkurrens rum mellan brännvinstillverkarna i vårt land. Härav begagnade sig bolagen och lyckades därigenom erhålla brännvin till relativt låga pris. I syfte att begränsa tillverkningen samt därigenom bereda producenterna tryggad avsättning och högsta möjliga pris bildade emellertid bränneriåldkarna efter flere tidigare, men misslyckade försök på sommaren 1907 en ring under benämningen »Sveriges bränneriåldkareförening».

Med föreningens framträdande inträdde fastare och uppåtgående priser. Råbrännvinspriset hade de 12 åren närmast före sammanslutningen växlat mellan lägst 13.6 öre och högst 20.3 öre, men de senaste åren av nämnda period hållit sig vid 16.2 öre, allt för liter av 50 procent styrka och utan skatt. För sommaren 1907 uppgives priset hava varit 19 å 20 öre. Med anledning av dålig potatisskörd och

högt majspris höjde ringen priset från 1 oktober 1907 till 23 öre och från 1 januari 1908 till 27 öre. Såsom motiv för den senare höjningen åberopades även den höjda skatten för brännvin, som tillverkades av majs. Det höga priset 27 öre bibehölls ända till den 1 oktober 1908, då det nedsattes till 23 öre; härvid höll sig priset — med undantag för november 1909, då det uppgick till 22 öre — till maj 1910, då det ytterligare nedgick till 21 öre. I oktober 1910 nedgick priset till 20 öre och i januari 1911 till 17 öre, men höjdes åter i oktober 1911 till 20 öre och i september 1912 till 21 öre. Nu nämnda pris hava avsett reningsverkens inköpspris i Kristianstad.

I tabell I, bilagd denna skrivelse, har kommittén för en följd av år sammanställt de uppgifter, kontrollstyrelsen publicerat beträffande medelpris per hektoliter potatis, materialkostnad, reningsverkens medelinköpspris per liter råbrännvin i Kristianstad och systembolagens inköpspris för varmrenat brännvin. Beträffande materialkostnaden må erinras, att man förr beräknat, att den vid jordbruksbrännerierna erhållna dranken skulle i värde motsvara ränta och amortering å anläggningskostnaderna, ränta för rörelsekapital, arbets- och bränslekostnad m. m., så att råmaterialpriset skulle jämt motsvara råbrännvinets pris. Numera påstås emellertid från reningsverkens sida, att denna beräkning ej håller streck, utan att till råmaterialernas pris bör läggas 1 à 2 öre per liter såsom arbetskostnad. Kommittén har ej kunnat bilda sig en bestämd mening, huruvida detta påstående är riktigt, men har i en särskild kolumn för jämförelse skull upptagit råmaterialpriset, ökad med 2 öre. Jämförd med inköpspriset på råbrännvin, synes emellertid denna ytterligare kostnad utöver råmaterialpriset vara för högt beräknad. De i tabellen upptagna prisen för potatis och råmaterial äro *genomsnittspris*, uträknade av kontrollstyrelsen på grundvalen av kontrollpersonalens uppgifter om inköpspris å de inmäskade råämnena.

Tabellen giver vid handen, att åren efter bränneriidkareföreningens tillkomst prisläget för råbrännvin var betydligt högre i förhållande till materialkostnaden än vad tidigare varit fallet, om också under åren 1911 och 1912 en utjämning härutinnan framträder. Med år 1913 inträder emellertid ånyo en höjning av detta pris, och i oktober 1914 nåddes det högsta hittills i Sverige noterade råbrännvinspriset.

Med detta torde emellertid prisstegringen icke hava nått sin höjd. Enligt vad kommittén inhämtat, lär råbrännvinspriset komma att ytterligare höjas med 0.1 öre för varje månad, räknat från 1 november 1914, utöver grundpriset, för att bereda de tillverkare, vilkas avverkningsförmåga per dag är mycket begränsad och som i följd därav hava dyrare tillverkningskostnader, en kompensation.

Ungefär samtidigt med sammanslutningen mellan bränneriidkarna ägde ett närmande rum mellan reningsverken. Enligt en i mars 1907 träffad överenskommelse bildade nämligen reningsverken en sammanslutning, vilken trädde i kraft den 1 oktober samma år. Denna sammanslutning omfattade 14 stycken reningsverk, av vilka dock 10 redan förut samarbetat med varandra. Dessutom inköptes och nedlades 7 stycken, varjämte med 5 träffades överenskommelse, att de mot viss ersättning skulle hållas överksamma under 5 år. Fristående utom sammanslutningen voro endast två, nämligen Varbergs spritförädlingsaktiebolag samt Skånska spritförädlingsaktiebolaget Norén & C:o, Tyringe. Sedermera koncentrerades de sammanslutna reningsverken än mera under 1910, i det att ett nybildat aktiebolag, Reymersholms gamla Spritförädlingsaktiebolag, med 14 $\frac{1}{2}$ miljoner kronors aktiekapital inköpte 10, däribland de största, av de sammanslutna reningsverken, av vilka några nedlades,

under det att de fyra återstående med bolaget träffade överenskommelse om samarbete. Vid inköpet av det förra Reymersholmsbolagets tillhörigheter övergingo bolagets samtliga aktier utom en på nya händer; aktierna, som lydde å nominellt 1,000 kronor, såldes till en kurs av 4,000 kronor.

I slutet av år 1913 uppgick slutligen jämväl Skånska spritförädlingsaktiebolaget i Tyringe i Reymersholmsbolaget, på grund varav det senare nu kan sägas intaga en verklig monopolställning ifråga om brännvinsreningsindustrien.

För närvarande bedrivs rening av

- a) Reymersholms gamla spritförädlings aktiebolag vid Reymersholm, Åhus, Ödåkra, Hjo och Eslöv,
- b) O. P. Andersson & C:o i Göteborg,
- c) Neumans spritfabriksaktiebolag i Kristianstad,
- d) Uppsala Ångkvarns aktiebolag i Uppsala,
- e) Aktiebolaget jästfabriken Activ i Tomelilla samt
- f) Varbergs bränneri i Varberg.

Dessutom finnas nedlagda fabriker i Nässjö, Hälsingborg, Göteborg och å Blombergs egendom, för vilkas hållande i överksamhet ägarna uppbära ersättning från de i gång varande verken, tillhörande reningstrusten, enligt kontrakt, som äro gällande intill den 1 oktober 1917.

Under år 1911 ingicks mellan bränneriidkareföreningen och samtliga samverkande reningsverk avtal, varigenom reningsverken förbundo sig inköpa hela sitt råbrännvinsbehov från de till bränneriidkareföreningen anslutna brännerierna efter pris, som bestämdes av en delegation, ursprungligen bestående av 12 personer, varav 6 från bränneriidkareföreningen, 3 från reningsverken och 3 från Göteborgssystembolagens leveransförening. Enligt senaste överenskommelse består delegationen av 15 ledamöter och 7 suppleanter, varav bränneriidkareföreningen och reningsverken utse vardera 6 ledamöter med 2 suppleanter för dem, kungl. kontrollstyrelsen en ledamot och självskrivnen ordförande inom delegationen, med en suppleant för denne, självskrivnen vice ordförande, skånska hushållsföreningen en ledamot med en suppleant för denne och handelskammaren i Stockholm 1 ledamot med 1 suppleant för denna. De ledamöter och suppleanter, som skola utses av kungl. kontrollstyrelsen, hushållsföreningen samt handelskammaren, skola vara opartiska, det vill säga icke själva intresserade i vare sig brännvins- eller förädlingsrörelse. De delegerade sammanträda i Kristianstad eller å annan plats, varom de båda kontrahenterna kunna enas, en gång om året den sista helgfria dagen i september månad samt i övrigt den sista helgfria dagen i varje månad, då någon av kontrahenterna minst 10 dagar förut därom gjort framställning. Kallelse till sammanträde utfärdas av ordföranden eller vid förfall för honom av vice ordföranden. Vid besluts fattande om prisbestämning gäller enkel pluralitet, och vid lika röstetal den åsikt, ordföranden biträder. Härvid bemärkes dock, att vid prisnedsättning av mera än 1 öre per liter 50 procent, ävensom vid prisökning utöver 24 öre per liter 50 procent över gällande tillverkningskatt fordras för giltigt beslut $\frac{3}{4}$ av de närvarandes avgivna röster. Det pris, som å delegationssammanträde bestämmes, skall gälla från och med månaden näst efter sammanträdet till dess nytt pris blir på lika sätt gällande. Sedan under pågående brännerikampanj mer än hälften av förädlingsverkens beräknade årsbehov blivit levererat, må icke prisnedsättning ske utan förädlingsverkens medgivande förrän vid årliga sammanträdet under påföljande september månad.

Beträffande reningspriset må erinras om den tidigare gängse beräkningen av detta pris ur råbrännvinets pris. Detta ägde rum enligt regeln »graden plus ett». Härmed menas, att priset för 46 procent renat brännvin skulle vara ett öre per liter högre än priset för 50 procent råbrännvin. Förr såldes nämligen så gott som uteslutande 46 procent brännvin, varför det var lämpligast att bestämma priset därå. Om 50 procent råbrännvin kostade 89 öre (inklusive skatt), skulle således 46 procent renat brännvin kosta 90 öre och alltså 50 procent renat $90 \cdot \frac{50}{46} = 97.83$ öre.

Denna regel medförde, att reningsverkets ersättning för reningen blev högre ju högre råbrännvinspriset var. — Den här berörda prisbestämningsregeln torde emellertid numera icke tillämpas, sedan avtal träffats mellan reningsverken och en sammanslutning av Göteborgssystembolagen om brännvinspriserna.

Sedan såväl bränneriidkarne som reningsverken fullbordat sina sammanslutningar, funno även systembolagen tiden vara inne att sammansluta sig, och efter åtskilliga förhandlingar bildades i juni 1908 Göteborgssystembolagens leveransförening u. p. a. med ändamål att uteslutande för medlemmarnas räkning förmedla inköp av renat brännvin eller rektificerad sprit. Föreningens program var att genom underhandlingar med de förenade förädlingsverken söka att hålla priset å renat brännvin inom måttliga gränser, men att, därest underhandlingarna skulle stranda, tillgripa den i stadgarna antydda yttersta åtgärden och föranstalta om rening av inköpt råbrännvin. Förhandlingarna med reningstrusten strandade i september 1908, och i oktober 1908 avslöts kontrakt med det nybildade Skånska spritförädlingsaktiebolaget (Tyringe) om leverans av en del av föreningens behov.

Enligt kontraktet skulle i reningskostnad betalas

6 öre per liter 50 procent varmrenat brännvin i spritform,

6.75 öre per liter 50 procent varm- och kolrenad så kallad finsprit,

8.25 öre per liter 50 procent varm- och dubbelkolrenad så kallad exportsprit,

7.25 öre per liter 50 procent nedspätt under 50 procents styrka och kolrenat;

allt fritt banvagn Tyringe. Sprittrusten visade emellertid benägenhet att

upptaga nya förhandlingar, och den 14 november 1908 avslutades med densamma nytt kontrakt på 5 år. Reningsprisen bestämdes till

8.6 öre för varmrenat nedsatt brännvin reducerat 50 procent,

8 öre för absolut ren sprit,

11 öre för så kallad finsprit,

12 öre för så kallad exportsprit

utöver självkostnadspriset för råbrännvin. Vid leverans av 12 miljoner liter till leveransföreningen skulle priset påföljande år sänkas med 0.1 öre per liter, vid 15 miljoner liter med 0.2 öre, vid 18 miljoner liter med 0.3 öre och så vidare. Prisbestämmelserna skulle avse varan levererad fritt banvagn eller ombord vid förädlingsverk. Förädlingsverkens självkostnadspris för råbrännvin skulle fastställas sålunda, att till det råbrännvinspris vid bränneri i Skåne, som bestämdes av den av Sveriges bränneriidkareförening och förädlingsverken sammansatta delegationen, skulle läggas såsom kostnader för frakt, läckage m. m. för förädlingsverken i Skåne och Blekinge 1 öre, för förädlingsverken i Göteborg, Väster- och Östergötland $2 \frac{1}{2}$ öre och för förädlingsverken i Stockholm och Uppsala 3 öre.

Nya underhandlingar påbörjades mellan leveransföreningen och reningstrusten våren 1910, och ett nytt avtal avslöts i slutet av samma år. I detsamma bibehölls

bestämmelserna om reningspris och självkostnadspris för råbrännvin oförändrade, men förädlingsverken förbundo sig dels att å alla de partier brännvin och sprit, som av dem levererades till föreningens medlemmar, bevilja en rabatt av 0.25 öre per liter 50 procents brännvin, som skulle utbetalas till föreningen, dels att för medlem, som med föreningen upprättade kontrakt angående leverans av hela sitt behov av varmrenat brännvin och sprit för tiden till och med utgången av år 1913, bevilja en ytterligare rabatt av 1.3 öre per liter 50 procent.

De pris, som leveransföreningens medlemmar betalat för varmrenat brännvin, framgår av tabell II, bilagd detta betänkande.

I en till nykterhetskommittén ställd skrivelse av den 13 januari 1912 har leveransföreningen framhållit, att bolagens intressen skulle kunnat kraftigare göras gällande gent emot brännvinsproducenternas sammanslutningar, ifall föreningen omfattat samtliga bolagen. Då en sammanslutning icke frivilligt kunde förväntas, vore det enligt leveransföreningens åsikt önskvärt, att i brännvinsförsäljningsförordningen infördes bestämmelse därom, att inköpen av brännvin skulle verkställas för samtliga bolags gemensamma räkning av leveransföreningen eller likartad förening eller förmedlas genom den i riksdagens skrivelse föreslagna överstyrelsens försorg eller av kontrollstyrelsen.

I samband med bränneriindustriens och reningsverkens kartellering och trustifiering hava prisförhöjningar ägt rum, vilka enligt kommitténs mening icke kunna anses skäliga. Det svenska brännvinspriset är sålunda i jämförelse med det tyska och danska att anse såsom mycket högt, och detta gäller särskilt den del därav, som belöper sig på reningen. Enligt till kommittén lämnade uppgifter anses i utlandet ett reningspris av 4 öre per liter 50 procents brännvin som ett högt pris. Här i landet är det emellertid ungefär dubbelt så högt.

Emot trusternas prisförhöjningar hava bolagen åtminstone i viss grad stått maktlösa. En viss lättnad i situationen inträdde ju för dem genom grundandet av ett med reningstrusten konkurrerande reningsverk, och det torde vara denna konkurrens, som gjort det möjligt för leveransföreningen att uppnå de ovan angivna kontraktsbestämmelserna. I slutet av förra året inköptes emellertid reningsverket vid Tyringe av reningstrusten, på grund varav under innevarande år den senare varit allenahärskande på brännvinsmarknaden. Den höjning av råbrännvinspriset, som innevarande år skett, ägde för övrigt även direkt intresse för reningstrusten, då densamma dels äger ineliggande ett mycket stort lager råbrännvin (enligt uppgift från kontrollstyrelsen november 1914 omkring 18 miljoner liter på allmänna nederlag), dels äger större ångbrännerier i Skåne. Kommittén förmodar dessutom, att ett medverkande motiv till nämnda höjning har varit den genom de under senare år vidtagna nykterhetsfrämjande åtgärder orsakade nedgången i brännvinsförbrukningen, gent emot vilken man å producenthåll velat skydda sig genom ökade priser.

Den huvudsakliga anledningen till att bränneriidkare och reningsverk kunnat uppdriva priset å brännvin till en så abnorm höjd är att söka i den stora skillnad mellan brännvinstillverkningsavgiften och tullsatsen å brännvin, som för närvarande finnes. Denna skillnad, som uppgår till 35 öre, torde närmast hava varit avsedd att möjliggöra högre försäljningspris för bolagen, men den har å andra sidan verkat som en skyddstull. Den är väsentligt högre än det skattefria brännvinets pris i Tyskland, och bolagen hava härigenom varit förhindrade att köpa brännvin från utlandet.

Riksdagen har tidigare haft till prövning frågan om ett ingripande från statens sida mot ett alltför högt inköpspris å brännvin. I anledning av framställt förslag, att staten skulle inlösa reningsverken och därefter själva bedriva reningen av brännvin, framhöll riksdagen sålunda i skrivelse den 27 maj 1911, att till ernående av det avsedda ändamålet bland annat den utvägen stode öppen, att genom förändring i tullsatserna reglera allvarligare faror av trustbildning på förevarande område. Åtskilliga av Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande hava i utlåtanden över nämnda riksdagsskrivelse uttalat önskvärdheten av att åtgärder vidtagas för att skydda bolagen mot alltför starkt tryck av trustbildningar. I sitt betänkande av den 5 januari 1914 framhöll nykterhetskommittén, att det ur flere synpunkter vore önskvärt, att ett mera enhetligt förfarande vid verkställande av brännvinsbolagens inköp komme till stånd, bland annat jämväl därför, att ett mer enhetligt försäljningspris vore därav avhängigt; och föreslog kommittén, att föreskrifter avseende inköp av spritdrycker skulle utfärdas av kontrollstyrelsen. Beträffande motiveringen för detta förslag tillåter sig kommittén hänvisa till betänkandet sid. 282—283.

De medel, som för närvarande kunna komma under överbägande för ett motarbetande av de höga inköpsprisen å brännvin, torde sålunda vara dels statens övertagande av reningsverken, dels den av riksdagen framställda tanken på förändring i tullsatserna, dels ock nykterhetskommitténs nyssberörda förslag, att kontrollstyrelsen skulle äga att lämna föreskrifter om bolagens inköp av brännvin. Ett anlåtande av någondera av de båda förstnämnda utvägarna skulle otvivelaktigt leda till en effektiv lösning av det föreliggande spörsmålet. Inrymmandet av befogenhet för kontrollstyrelsen att lämna föreskrifter angående bolagens inköp av brännvin är en enklare åtgärd, vilken utan svårighet låter sig nu genomföras. Erhåller kontrollstyrelsen den ovanberörda befogenheten, möjliggöres därigenom ett enhetligt uppträdande från brännvinsbolagens sida gent emot producenternas starka sammanlutningar. Kontrollstyrelsen kan sålunda tänkas föreskriva gemensamma inköp av bolagen och inrättande av en särskild pris- och inköpsnämnd, vilken på ett helt annat sätt än den nuvarande synnerligen ensidigt sammansatta nämnden skulle kunna göra det allmännas intressen gällande. Denna nämnd skulle också hava i sin hand andra möjligheter att förhindra ett uppskrivande av brännvinsprisen, än vad de enskilda bolagen och Göteborgssystembolagens leveransförening äga.

Ringa uppmärksamhet har hittills ägnats åt frågan om bolagens inköp av originalvaror från utlandet. Jämväl ifråga härom torde missförhållanden föreligga, vilka i detta sammanhang förtjäna att framhållas. Det har nämligen visat sig, att utländska producenter vägrat att sälja originalvaror till svenska brännvinsbolag under hänvisning därtill, att inköp av dylika varor bör ske från de enskilda spirituosa-handlandena med överlåten utminuteringsrätt. Det har uppgivits för kommittén, att nämnda handlande genom Sveriges allmänna vin- och spirituosahandlareförening ingått överenskommelser med utländska producenter, att dessa senare icke skulle sälja sina originalvaror till brännvinsförsäljningsbolagen annat än genom spirituosa-handlandenas förmedling. Detta egendomliga förhållande, att innehavare av överlåtna rättigheter förhindra bolag, från vilka rättighetsöverlåtelsen ägt rum, att till billigaste pris inköpa varor från utlandet, innebär ett ingrepp i systembolagens rörelsefrihet, varigenom det allmännas vinst av bolagens försäljning av dylika varor kan minskas. Inrymmes ovanberörda befogenhet åt kontrollstyrelsen, torde man kunna förvänta, att dylika missförhållanden icke tillåtas existera, enär det icke

med säkerhet kan förutsättas, att bolagen självmant använda dem till buds stående medel att åvägabringa rättelse i detta avseende.

Försäljningspris och alkoholhalt å brännvin.

Ett länge överklagat missförhållande har varit de betydande skiljaktigheter, som bolagen upprätthållit i fråga om försäljningspris och alkoholhalt. Enligt kontrollstyrelsens berättelse för år 1912/13 var utminuteringspriset per liter varmrenat brännvin å 50 procent lägst kronor 1.31 (i Skanör), näst lägst kronor 1.36 (i Lysekil) och högst kronor 1.92 (i Göteborg). För mer än hälften av alla bolag låg försäljningspriset mellan kronor 1.50 och kronor 1.75; hos 29 bolag var det lägre än kronor 1.50 och hos 29 bolag högre än kronor 1.75. En närmare granskning av de av kontrollstyrelsen inhämtade uppgifterna visar, att prisen varit genomgående lägst i Skåne och genomgående högst i Norrland; skillnaden har uppgått till c:a 30 öre.

Enär det synts kommittén vara av intresse att erhålla uppgifter, huruledes försäljningspriset ställt sig innevarande år, särskilt med hänsyn till den betydande höjningen i inköpspriset å brännvin, har kommittén från samtliga brännvinsförsäljningsbolag infordrat uppgifter å utminuteringspriset per liter egentligt renat brännvin den 1 januari, den 1 april och den 15 november 1914 samt alkoholhalten vid nämnda tidpunkter. Resultaten av denna undersökning äro sammanfattade i tabell III, bilagd detta betänkande. Uppgifter saknas för 7 bolag.

Av de inkomna uppgifterna har framgått, att utminuteringspriset den 1 januari och 1 april med ett undantag varit detsamma, på grund varav allenast priset den 1 april och 15 november blivit redovisat.

Undersökningen giver vid handen, att någon höjning i försäljningspriset icke ägt rum hos 71 bolag; av dessa hava emellertid 5 rapporterat, att de senare än den 15 november hava höjt priset, respektive sänkt alkoholhalten, eller att en höjning eventuellt kommer att äga rum. Övriga 46 bolag hava hållit sig skadeslösa för höjningen av inköpsprisen antingen genom en höjning av utsäljningspriset eller genom sänkning av alkoholhalten eller genom bägge nämnda åtgärder i förening. Höjningen ställer sig olika på olika platser. Ett bolag, Sundbybergs, har höjt med 5 öre per liter å 41 procent och med 15 öre per liter å 46 procent. En höjning av 5 öre per liter för samma alkoholhalt har ägt rum hos 21 bolag, av 10 öre per liter hos 13 bolag, av 15 öre per liter hos ett bolag (Norrhälje) och av 20 öre per liter hos ett bolag (Ljungby köping). Bolaget i Norrköping har sänkt alkoholhalten med 1 procent och bolaget i Teckomatorp med 2 procent. En kombinerad höjning av priset och sänkning av alkoholhalten har slutligen ägt rum hos bolagen i Skänninge, Ulricehamn, Skövde, Vara, Grästorp, Arvika och Sundsvall.

De inkomna uppgifterna giva också vid handen betydande växlingar såväl ifråga om alkoholhalt som försäljningspris. Vad priserna beträffar, synas de stora olikheterna härutinnan icke vara påkallade av de olika omkostnaderna och brännvinsprisen å olika orter. Anmärkningsvärd är den stora skillnaden mellan genomsnittsprisen i Norrland och i Skåne. Men även inom samma län kunna föreligga skiljaktigheter med hänsyn till alkoholhalten (t. ex. i Södermanlands län) och med hänsyn till priset, vilka icke äro motiverade av olika förhållanden på olika orter.

Den allmänna uppmärksamheten har också sedan länge varit fäst på behövligheten av ett enhetligt fastställande av utminuteringsprisen, och i den meraberörda riksdagsskrivelsen av år 1911 anfördes, att riksdagen funnit den konkurrens, som bolagen etablerat sinsemellan ifråga om dessa pris, vara oegentlig. Riksdagen ville därför ifrågasätta, huruvida icke bestämmelser kunde eller borde införas därom, att alla systembolag skulle vara skyldiga att för samma pris och med samma alkoholhalt till salu hålla egentligt brännvin ävensom billig konjak och liknande drycker.

Genomförande av bestämmelser i dylik riktning finner kommittén vara särskilt av behovet påkallat, sedan brännvinsförsäljningsmedlen indragits till statsverket. Det motiv, som tidigare förefunnits för bolagen att bibehålla ett högt försäljningspris för att därigenom erhålla stor vinstavkastning till den kommun, där bolaget utövade sin verksamhet, förefinnes numera icke i samma grad, och den möjligheten synes icke vara utesluten, att vissa bolag kunna komma att sänka brännvinspriset. En sänkning av bolagens försäljningspris är enligt kommitténs mening icke önskvärd, när den skulle föranleda bestämda olägenheter både från nykterhetssynpunkt och ur statsfinansiell hänsyn. En dylik eventualitet bör därför i tid förekommas, särskilt som vissa bolag måhända kunna sägas hava röjt tendens att arbeta i denna riktning därigenom, att de icke höjt sina försäljningspris i samma grad som inköpsprisen stigit.

I sitt förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker beaktade nykterhetskommittén det av riksdagen framställda kravet på likformighet ifråga om försäljningspris och alkoholhalt för samtliga bolag, såtillvida att detta innehöll, att föreskrifter avseende försäljningspris och alkoholhalt å saluhållna rusdrycker skulle utfärdas av kontrollstyrelsen. Förslaget skiljde sig sålunda från den av riksdagen ifrågasatta åtgärden i två avseenden, nämligen dels därutinnan, att föreskrifterna skulle kunna avse alla tillhandahållna varor, och dels däri att försäljningspris och alkoholhalt ej skulle behöva fastställas lika för alla bolag, utan kunna avpassas efter de olika förhållanden, som på olika håll kunde föreligga.

Den av kommittén sålunda föreslagna bestämmelsen torde i jämförelse med den av riksdagen ifrågasatta åtgärden erbjuda vissa fördelar. Även om ett lika utminuteringspris för hela landet synes vara ett mål, mot vilket man bör sträva, torde man dock ej för närvarande kunna uppställa en ovillkorlig fordran därå. Med hänsyn till de nu synnerligen växlande förhållandena å olika orter skulle utan tvivel bestämda olägenheter kunna uppstå på grund av en dylik bestämmelse under tiden närmast efter dess genomförande. Möjlighet bör därför hållas öppen för att i vissa fall bestämma olika utminuteringspris. Prövningen av de på prissättningen inverkan omständigheterna bör uppdragas åt kontrollstyrelsen, som synes kunna anvinga med ledning av denna prövning fastställa prisen för olika bolag eller angiva de regler, efter vilka bolagen böra beräkna prisen.

Något hinder att fastställa en för riket gemensam alkoholhalt å egentligt brännvin lär emellertid icke förefinnas, men torde även i detta fall fastställandet lämpligen kunna verkställas av kontrollstyrelsen.

Bolagens omkostnader, särskilt i fråga om utskänknigen.

Frågan om bolagens omkostnader har varit föremål för särskild uppmärksamhet från riksdagens sida, och vid såväl 1910 som 1911 års riksdagar avlätos särskilda skrivelser i ämnet. Kommittén har ansett sig böra erinra härom, enär de i dessa skrivelser påtalade missförhållanden äro av sådan art, att de påkalla rättelse snarast möjligt.

I 1910 års riksdagsskrivelse framhölls som anmärkningsvärt det av vederbörande motionär påvisade förhållandet, att omkostnaderna inom vissa bolag stigit till en betydande höjd. Även om olika förhållanden på olika orter kunde i viss mån förklara en dylik företeelse, måste dock sådan skiljaktighet i omkostnader olika bolag emellan, som den officiella statistiken hade att uppvisa, vara ägnad att tilldraga sig uppmärksamhet. Då det emellertid vore av vikt att åstadkomma en såvitt möjligt tillförlitlig kontroll å bolagens och deras underlydandes förvaltningsåtgärder, finge det anses synnerligen önskvärt, att en opartisk och grundlig utredning komme till stånd beträffande omfattningen av förefintliga missbruk samt möjligheten av deras avhjälpande medelst skärpt kontroll och genom andra lämpliga åtgärder, varvid även borde komma under övertvägande inskränkningar i bolagens rörelsefrihet.

I 1911 års riksdags skrivelse utvecklas närmare berörda spörsmål och framhålls, att av de av en motionär framställda synnerligen skarpa anmärkningarna mot bolagens ekonomiska förvaltning kvarstode som ett obestriddigt faktum, att omkostnaderna för bolagens utövande av brännvinsförsäljningen i allmänhet vore högre än förhållandena syntes betinga och med hänsyn till den uppkommande vinsten kunde anses skäligt. Riksdagen ansåg att vid den av 1910 års riksdag begärda utredning borde beaktas, att bolagens bokföring så ordnades, att den tydligt utvisade inkomster och utgifter för de olika grenarna av ett bolags rörelse, sålunda särskilt för utminuterungen och särskilt för utskänknigen. Vidare fäste riksdagen sig vid frågan om bolagens mathållning och erinrade i anledning av att en motionär anknutit sina anmärkningar till förhållandena i Stockholm, att bolaget därstädes självt utövade 30 utskänkingsrättigheter i så kallade värdshus, avsedda närmast för arbetarklassen. I dessa förekommo även så kallade källaravdelningar med finare lokaler och bättre mat. Det hade mot bolagets värdshusrörelse anmärkts, att matprisen voro så låga, att bolaget utövade illojal konkurrens med nykterhetsvärdshusen, och att mathållningen, antingen den utövades av bolaget självt, eller, såsom lärer vara regeln, av utskänkingsföreståndaren, ådroge bolaget utgifter, som måste täckas av vinsten å utskänknigen. I huru hög grad denna anmärkning kunde vara befogad, hade riksdagen icke varit i tillfälle att utrona. Men obestriddigt torde vara, att den ägde en viss befogenhet, då bolaget, även där föreståndaren på egen risk ombesörjde mathållningen, kostnadsfritt tillhandahölle lokal, värme, belysning m. m., varigenom det bleve denne möjligt att hålla lägre priser än andra jämförliga matserveringsställen. Det åläge visserligen bolagen att vid utskänkning av brännvin tillhandahålla lagad mat, men borde, efter riksdagens förmenande, i möjligaste mån undvikas, att utgifterna därför komme att drabba bolagens övriga rörelse, och höll riksdagen före, att genom en mera ekonomisk anordning av mathållningen bolagens kostnadssiffra skulle kunna ej obetydligt nedbringas. Huru detta i övrigt skulle

kunna ernås tarvade en noggrann undersökning. Att i åtskilliga avseenden inskränkningar och besparande omläggningar av administrationen skulle kunna äga rum, torde emellertid kunna antagas.

De båda nämnda riksdagsskrivelserna remitterades först till Eders Kungl. Maj:ts befallningshavande och överlämnades därefter till nykterhetskommittén, som upptog dem till behandling i sitt betänkande med förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker (Nykterhetskommittén V, sid. 272--284).

Åtskilliga förhållanden, som kommit till kommitténs kännedom, sedan ovan nämnda förslag avgivits, tala bestämt för önskvärdheten av ett snabbt inskridande på förevarande område.

Vad först bolagens omkostnader beträffar, synes icke någon ändring till det bättre hava inträtt, sedan 1910 års riksdag avlät sin skrivelse. Omkostnaderna ställa sig enligt kontrollstyrelsens berättelser så som nedanstående tabell utvisar.

Omkostnader per liter försäld spirituosa.

| | O m k o s t n a d e r. | | | |
|---------|------------------------|--------------------|--------------|----------------------------|
| | i medeltal öre | högst öre | lägst öre | över 40 öre antal bolag |
| 1906/07 | 24.5 | 66.2 | 8.1 | 3 |
| 1907/08 | 24.5 | 73.3 | 8.6 | 7 |
| 1909 | 30.2 | 86.5 | 9.4 | 16 |
| 1910 | 27.7 | 82.3 | 10.0 | 9 |
| 1911 | 27.0 | 91.6 ¹⁾ | 8.8 | 8 |
| 1912 | 27.9 | 86.5 ¹⁾ | 9.8 | 10 |

Såsom framgår av tabellen, hava omkostnaderna på fem år ökats med 3.4 öre per liter eller efter 1912 års omsättning (c:a 31 miljoner liter) med något mer än en miljon kronor.

Orsakerna till denna stegring äro givetvis till en del att söka i de dyrare tider, som efterhand inträtt, men denna omständighet torde icke vara tillräcklig att förklara ökningen. I kontrollstyrelsens berättelse för tillverkningsåret 1910/11 framhålls, att orsakerna till växlingarna i omkostnadernas belopp voro flera. Omkostnaderna blevo lägre i de bolag, som endast bedrevo minuthandel, och ett bolag, som i sin minuthandel endast sålde vanligt brännvin, kunde ordna denna försäljning betydligt billigare än ett bolag, som i sin minuthandel även sålde finare spirituosa. Även de bolag, som hade rättighet till utskänkning av brännvin kunde ordna denna på skiljaktiga sätt, så att betydliga olikheter med avseende på omkostnaderna uppstode.

Ser man något närmare på omkostnadssiffrorna för olika bolag och söker en förklaringsgrund till de höga omkostnaderna, visar det sig, att vissa bolag hava konstant höga siffror. Här må angivas några i nedanstående tabell.

¹⁾ Uppgiften avser högsta omkostnad för bolag, som haft utminuteringsrörelse.

Omkoſtnaderna pr liter förſäld ſpirituosa hos vissa bolag 1906/07—1912.

| B o l a g | 1906/07 öre | 1907/08 öre | 1909 öre | 1910 öre | 1911 öre | 1912 öre |
|------------------------|----------------|----------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| Djursholm | — | — | — | — | 527.0 | 443.0 |
| Saltsjöbaden | — | — | — | — | 109.0 | 130.8 |
| Nynäshamn | — | — | — | — | — | 318.4 |
| Söderköping | 53.9 | 73.8 | 60.1 | 82.3 | 91.6 | 86.5 |
| Vadstena | 54.5 | 68.1 | 72.7 | 72.5 | 61.3 | 61.7 |
| Öregrund | 34.7 | 38.7 | 49.5 | 55.5 | 53.4 | 50.3 |
| Piteå | 37.7 | 47.7 | 86.5 | 60.5 | 36.5 | 39.7 |
| Örnsköldsvik | 31.7 | 31.0 | 40.4 | 38.4 | 41.4 | 56.2 |
| Motala | 29.5 | 35.2 | 43.4 | 43.7 | 45.2 | 46.4 |
| Raus | — | 43.3 | 57.2 | 53.4 | 52.0 | 51.0 |

Vad bolagen i Djursholm, Saltsjöbaden och Nynäshamn beträffar, utöva de endast utskänkning och även denna i rätt obetydlig omfattning. Förhållandena i Djursholm hava påkallat revisorernas uppmärksamhet och föranlett vägran av ansvarsfrihet från landstingets sida. Det höga omkostnadsbeloppet för Söderköping är enligt kontrollstyrelsens uppgifter beroende på den synnerligen ringa omsättningen av spirituosa i bolagets egna försäljningsställen; för en fritt överläten utminuteringsrätt, den enda i Sverige, där minutförsäljning av egentligt brännvin utan inskränkning får förekomma, har det uppburit 25,000 kronor årligen. Det kan förtjäna erinras, att innehavaren av nämnda utminuteringsrättighet har haft en betydande omsättning, särskilt under innevarande år, och att Söderköpingsbolaget genom nämnda överlåtelse kan sägas hava, i uppenbar strid mot lagstiftningens syfte, öppnat en konkurrens med sig självt. Bolaget i Vadstena har under en följd av år fått vidkännas hyror och andra utgifter för hotellrörelse. Samma förhållande rådde i Piteå, och enligt kontrollstyrelsens utgifter (1909/10) skulle omständigheterna därvid hava varit följande. Bolaget hade av Piteå stad förhyrt hela det nyuppförda hotellet samt en del andra lägenheter och i sin ordning uthyrt hotellet med undantag av bolagets minuthandelslokal till en källarmästare, som dock under år 1908 måste avträda sin egendom till konkurs; då bolaget icke lyckades uthyra hotellet till annan person, ansåg det sig tvunget att självt övertaga den där utövade utskänkingsrörelsen. Beträffande orsaken till de höga förvaltningskostnaderna för de andra i tabellen angivna bolagen föreligga i kontrollstyrelsens berättelser inga uppgifter.

Närmare in på orsakerna till de höga omkostnaderna kommer man vid en undersökning av aktiebolaget Göteborgssystemets i Stockholm förvaltning under de senare åren. Vederbörande revisorer gjorde nämligen vid granskningen av bolagets förvaltning under år 1909 anmärkning därpå, att å utskänkningen endast obetydlig behållning uppkommit. Revisorerna framhöllo, att det låge i sakens natur, att utgifterna för utskänkingsrörelsen måste vara högre än för minuthandelsrörelsen och att behållningen måste bliva mindre, oaktat det utskänkta brännvinet för såldes till högre pris än det utminuterade. De väsentligaste orsakerna finge

emellertid efter revisorernas förmenande sökas på annat håll. Matsserveringen å värdshusen drevs nämligen icke för bolagets utan för särskilda föreständares räkning, vilka föreståndare bereddes högst betydande förmåner, i det att bolaget lämnade dem kontant arvode, kostnadsfritt tillhandahölle dem stora och dyrbara lokaler för rörelsen, bostäder för betjäning och rymliga boställsvåningar åt dem själva, ävensom bidroge till utgifterna för tjänarnas avlöning samt lokalernas eldning och renhållning. Utgifterna härför bildade högst betydande poster på utskänkingsrörelsens omkostnadskonto. Priserna på den mat, som tillhandahölles, skulle ej heller kunna hållas så låga, därest icke en avsevärd del av vinsten på utskänkningen ginge till subventionering av matsserveringsrörelsen. I revisionsberättelsen för förvaltningen för år 1910 återkomma revisorerna till detta ämne och meddela en kalkyl över bolagets utskänkingsrörelse. Enligt denna uppgick bruttovinsten å utskänkt spirituosa och maldrycker — det vill säga skillnaden mellan försäljningspriset och inköpspriset för dessa drycker — till 919,876 kronor, för år 1909. Nettovinsten å utskänkningen uppgick emellertid till endast kronor 2,156. För år 1910 ställde sig förhållandena något bättre, i det nettovinsten uppgick till kronor 195,522 på en bruttovinst av kronor 1,042,599; omkostnaderna hade i jämförelse med föregående år nedbragts med omkring 70,000 kronor. Revisorerna framhöllo, att bolagets utskänkingsrörelse och matsserveringen i bolagens värdhus stode med varandra i oupplösligt samband, men det vore givetvis av vikt, att varje rörelsegrens ekonomi såvitt möjligt kunde ordnas och överskådas för sig, ävensom att ej vinst å utskänkningen obehörigen anlätades för understöd åt matsserveringen. Om denna senare borde övertagas såsom en bolagets egen affär, syntes kunna vara föremål för synnerlig tvekan. För bolaget enklare och för det allmänna ur flere synpunkter mera tillfredsställande vore, syntes det revisorerna, att konsekvent och allmänt genomföra den principen, att matsserveringen finge, under behörig kontroll över den serverade matens beskaffenhet, omhänderhavas av värdhusföreståndarna såsom en deras egen affär och att de för sitt besvär med själva utskänkningen erhöle de avlöningsförmåner, som härför vore skäligen. För år 1911 uppgick bruttovinsten å de utskänkta rusdryckerna till 1,048,392 kronor; bruttovinst å mathållningen å två värdshus, varest bolaget detta år själv bedrev mathållningen, var kronor 23,024. Nettovinsten åter uppgick till 217,391 kronor. I sin berättelse över bolagets förvaltning under år 1911 framhöllo revisorerna, att kostnaderna för utskänkingsrörelsen uppgingo till icke mindre än 79 procent å bruttovinsten och att detta ur affärssynpunkt otillfredsställande resultat måste vara en följd därav, att den med utskänkningen förbundna matsserveringsrörelsen icke drevs efter tillräckligt affärsrätt principer. I denna omständighet läge efter revisorernas uppfattning med all säkerhet en väsentlig anledning till den ofta påpekade onaturliga omkostnadsstegringen per försåld liter brännvin, som den senaste tioårsperioden av bolagets förvaltning företedde. Att matsserveringen hade åsamkat bolaget och därmed det allmänna så betydande årliga kostnader, finge emellertid icke sökas i förhållanden, som vore nödvändigt förbundna med ifrågakommande matsserveringsrörelse i och för sig. Revisorerna funno denna uppfattning bekräftad därav, att å ett av de två värdshus, där bolaget självt bedrivit matsserveringen, omkostnaderna allenast uppgått till 14.4 procent av bruttovinsten. Revisorerna framhöllo, att andra omkostnader än de, som voro en följd av bolagets skyldighet att i främsta rummet tillgodose sedligheters intressen, givetvis ej borde ifrågakomma, och att

bruttovinsten av utskänkingsrörelsen därför borde möjligast oavkortad tillfalla det allmänna. För att realisera detta önskemål syntes bolaget böra på förhand fastställa, vilka utgifter som borde påläggas utskänkningen, och i överensstämmelse härmed handhava matserveringsrörelsen. Det ville synas revisorerna, som om det önskvärda vore, att inga andra utgifter ifrågakomme än de, som bortfölla, därest utskänkningen avlägsnades från värdshusen, men matserveringen i samma utsträckning fortföre. Under år 1912 handhade bolaget självt mathållningen å 6 värdshus, varibland 3, där denna anordning tillämpades, endast under senare delen av året. Under nämnda år uppgick nettovinsten å utskänkingsrörelsen till 343,959 kronor samt bruttovinsten å utskänkta rusdrycker till 1,091,274 kronor; bruttovinsten å mathållningen var 144,145 kronor. Under år 1913 var nettovinsten på utskänkningen 576,022 kronor samt bruttovinsten å utskänkta rusdrycker 1,078,674 kronor; på mathållning i de 20 värdshus, där bolaget självt besörjt denna, var bruttovinsten 415,084 kronor.

Kommittén har något utförligt uppehållit sig vid förhållandena ifråga om utskänkingsrörelsen i Stockholm, enär de synas åskådligt klarlägga, huru ett system, sådant som det av Göteborgssystembolaget i Stockholm tidigare praktiserade, kan leda till att det allmännas vinstandelar uppslukas av omkostnader, som med rationella anordningar väentligen kunna nedbringas; i Stockholm lyckades man ju under fem år i så hög grad nedbringa omkostnaderna, att nettovinsten å utskänkningen steg från omkring 2,000 kronor till omkring 567,000 kronor; under nämnda tid nedbringades sålunda bland annat hyrorna från 446,000 kronor till 376,000 kronor, belysningskostnaderna från 49,000 kronor till 22,000 kronor och posten diverse omkostnader från 151,000 kronor till 76,000 kronor.

Erfarenheterna från Stockholm hava emellertid sitt särskilda intresse för bedömande av omkostnadsstegringen i allmänhet vid de svenska brännvinsförsäljningsbolagen. Samma system, som användes år 1909 i Stockholm, tillämpas nämligen i större eller mindre omfattning av så gott som alla dessa bolag, enligt vad som framgår av en av Göteborgssystembolagens förtroendenämnd utarbetad sammanställning av uppgifter. Undantag härifrån bland de bolag, för vilka redogörelse i nämnda sammanställning lämnats, utgöra endast bolagen i Härnösand, Sundsvall och Sollefteå. Med hänsyn till erfarenheterna från Stockholm synes det, som om den ekonomiska betydelsen för det allmänna av nämnda system borde noggrant undersökas, något som för närvarande icke låter sig göra, enär bolagens bokföring lägger hinder i vägen härför. En kalkyl över utminuterings och utskänkningens vinstavkastning erfordrar nämligen, att det i räkenskaperna skiljes mellan dessa bägge grenar av bolagens verksamhet samt inom utskänkingsrörelsen mellan utskänkningen av rusdrycker och mathållningen.

Kommittén vill i detta hänseende särskilt påpeka en omständighet, som på åtskilliga orter torde hava stor betydelse för omkostnadskontot, nämligen hyreskostnaderna. I två av de förut angivna fallen, nämligen bolagens i Vadstena och Piteå höga omkostnader, hade tydligen hyrorna spelat en väsentlig roll, och det är känt, att åtskilliga bolag i mindre orter betala stora hyror till kommunen för lokaler, inrymda i hus, som uppförts av kommunen med den beräkningen, att bolaget på detta sätt skulle komma att under en större tidrymd lämna bidrag till räntor och amortering av det i byggnadsföretaget nedlagda kapitalet. Ett dylikt förhållande råder i Haparanda och är refererat i kommitténs utlåtande över rusdrycksmedelskommitténs förslag (sid. 135). Förhållandena i Stockholm synas ifråga om nedlagda

hyresbelopp hava varit likartade, fastän i förstörad skala. Såsom förut nämnts. nedbragte bolaget därstädes hyrorna för utskänkningslokalerna under åren 1909—1913 med cirka 70,000 kronor. Sedan emellertid det nya bolaget, aktiebolaget Stockholmssystemet, började utöva sin verksamhet, har bolaget enligt uppgift högst väsentligt nedbragt hyresbeloppet och även genom avtal med ett särskilt matserveringsbolag kunnat bliva kvitt hyresförbindelser, som hittills åtminstone kraftigt beskurit bruttovinsten. Såsom ett exempel på de dryga hyror det gamla bolaget betalat må endast omnämnas, att en lokal, för vilken erlagts 25,000 kronor i hyra, vid uthyrning till matserveringsbolaget för samma rörelses bedrivande ej betingade mer än 12,000 kronor. Det anförda torde vara tillräckligt för att motivera ett allvarligt ingripande från statens sida.

Såsom förut nämnts, har nykterhetskommittén i sitt betänkande med förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker upptagit till behandling de i 1910 och 1911 års riksdagsskrivelser anmärkta förhållanden och ifråga om den av riksdagen härom begärda utredningen framhållit, att enbart möjligheten av att den vinst, som skulle inflyta till det allmänna, genom okloka åtgärder från bolagens sida minskades, utgjorde ett tillräckligt skäl för införande av strängare kontroll och övervakning av bolagens verksamhet. Någon särskild utredning om möjligen förefintliga missbruks omfattning syntes ur denna synpunkt icke vara erforderlig.

Till förverkligande av denna kontroll och övervakning föreslog kommittén, att kontrollstyrelsen skulle erhålla befogenhet att utfärda föreskrifter bland annat om räkenskapers förande och i övrigt angående bolagens förvaltning och försäljning av rusdrycker. Bolagen skulle icke heller utan samtycke av kontrollstyrelsen få ingå hyres- eller andra affärsavtal för längre tid än bolagets rättighet upplåtits.

Efter kommitténs mening är denna form för utövandet av erforderligt överinseende och kontroll den ändamålsenligaste. Att för varje särskilt slag av missbruk från bolagens sida skapa särskilda lagbestämmelser — något som tidigare ägt rum — är däremot mindre lämpligt. Med den smidigare anordning, som uppdragande av en vidsträckt befogenhet åt kontrollstyrelsen innebär, kunna nämligen åtgärderna mot missförhållanden inom bolagsförvaltningen vid olika tidpunkter anpassas efter förhandenvarande förhållanden, något som icke blir möjligt i på långt när samma grad, om de olika tid efter annan uppdragade missbruken först skola uppmärksammas av riksdagen och därefter göras till föremål för en tidsödande utredning; i dylikt fall få missbruken alltid någon tid oämärkta fortgå, innan ingripande till deras förebyggande kan ske.

Något vare sig formellt eller reellt hinder för uppdragande av den ovanberörda befogenheten åt kontrollstyrelsen synes icke förefinnas. Bolagen äro redan nu skyldiga att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, Konungens befallningshavande kan meddela i anledning av framställning från kontrollstyrelsen samt vissa kommunala myndigheter. Kommitténs förslag innebär sålunda allenast, att den obehövligen och hindersamma omgången genom Konungens befallningshavande borttages, i vad det avser kontrollstyrelsen, och att denna styrelse bringas i direkt förhållande till bolagen med hänsyn till utfärdandet av föreskrifter.

I samband med genomförandet av denna vidgade befogenhet åt kontrollstyrelsen synes jämväl böra förhindras, att bolagen, utan medgivande av kontrollstyrelsen, ingå affärsavtal för längre tid än koncession varar. Det har visat sig, att bolag bland annat bundit sig för hyror flera år utöver koncessionstiden. Aktie-

bolaget Göteborgssystemet i Stockholm hade sålunda ingått dylika hyresavtal, av vilka några voro uppsägbara och andra förenade med vitespåföljd vid uppsägning: sammanlagt hade bolaget bundit sig för 513,087 kronor i hyresbelopp över koncessionstiden.

Enär ett dylikt förfarande kan föranleda betydande förluster för det allmänna för den händelse ett bolag icke erhåller ny koncession, torde det vara erforderligt att i 15 § 3 mom. brännvinsförsäljningsförordning införa en liknande bestämmelse, som Eders Kungl. Maj:ts föreslog innevarande års riksdag i propositionen nummer 242 under 20 § 4 mom.

Överlåtelse av rättigheter.

Enligt 15 § i brännvinsförsäljningsförordningen skall brännvinsförsäljningsbolag hava till ändamål *endast att i sedlighetens intresse ordna och handhåva detaljhandeln med brännvin*. I överensstämmelse härmed är ytterligare stadgat, *dels* att bolaget icke får bereda delägarna vinning utöver årlig ränta med högst 5 procent å av delägarna tillskjutna kontanta medel, *dels ock* att bolaget ej får låta avlöningen vare sig till styrelse eller till de hos bolaget anställda personer vara beroende på omsättningen av brännvin, vin eller maltdrycker eller utgå med viss del av vinsten.

De bägge sistnämnda reglerna för bolagens ekonomiska verksamhet äro givetvis nödvändiga för att trygga genomförandet av förstnämnda allmänna grundsats. Men i sådant avseende erfordras, att de gälla ifråga om utövningen av *alla* de rättigheter, å vilka bolag erhållit koncession. Så är emellertid icke förhållandet. Jämlikt 17 § i förordningen har bolag rätt att överlåta rättigheter, och vid dessa överlåtelser hava bolagen hittills ansett sig kunna dispensera ifrån de för bolags rättigheter ovillkorliga krav, som uppställts i 15 §, något som i själva verket innebär, att överlåtaren medgiver åt den, på vilken överlåtelsen sker, vidsträcktare rättighet, än den han själv äger utöva.

Frågan har uppenbarligen främst betydelse ur nykterhetssynpunkt. De med hänsyn till rörelsens bedrivande oftast strängt reglerade rättigheter, som upplåtas till bolaget, kunna av detta överlåtas till enskilda, som icke anse sig bundna att ordna sin försäljning i samma syfte, som åligger bolaget. Bolaget kan sålunda genom överlåtelserna betydligt kringskära lagstiftningens på nykterhetens höjande inriktade åtgärder samt framkalla de missförhållanden, som man velat förhindra medelst bestämmelserna i 15 §. Ett typiskt exempel härpå är den försäljning, som under årets lopp ägt rum från en överlåten utminuteringsaffär i Söderköping och som i hög grad neutraliserat verkan av de på andra orter vidtagna restriktionerna. Visserligen åligger det Konungens befallningshavande att pröva ej mindre skälen och villkoren för överlåtelsen än även lämpligheten och behörigheten hos den person, till vilken överlåtelsen ifrågasättes, men i regeln torde denna prövning vara av mera formell art. För den förra delen av prövningen fordras uppenbarligen, att densamma äger rum efter enhetliga grunder lika för hela landet.

Det ligger vidare i öppen dag, att genom överlåtelserna det allmänna går miste om en betydande vinst, som, om bolaget självt utövat rättigheterna, skulle hava influtit. Så mycket större anledning finnes det att fästa uppmärksamheten på detta förhållande, som den begränsning av försäljningsrättigheternas antal, som

ägt rum och varpå strävandena under en lång följd av år varit riktade, samtidigt medfört en koncentrerings på få händer av den stora avkastning, som uppstår, då spritdrycker försäljas.

Avkastningen på av bolagen själva utövade rättigheter har emellertid mer eller mindre oavkortad kommit det allmänna till godo. Så ej med avkastningen å den rörelse, som utövats på grund av överlåtna rättigheter.

Vad de överlåtna *utminuteringsrättigheterna* beträffar, har den vinst, som å dem uppstått, i anmärkningsvärt ringa grad ökat bolagens försäljningsvinst. Vilka belopp det här rör sig om, kan med nuvarande ofullkomliga statistik på detta område icke beräknas. Det må allena erinras, att enligt kommerskollegii utredning för år 1911 bolagens försäljning av spirituosa i egen rörelse uppgick till omkring 26 $\frac{1}{2}$ miljoner liter, varav den ojämförligt största delen faller på utminuteringskonto, under det att i den överlåtna utminuteringsrörelsen försåldes nära 10 miljoner liter spirituosa. Därav var omsättningen i Stockholm år 1911 enligt kommerskollegii uppgifter 4,065,334 liter (vilken summa är omkring 1 miljon liter högre än den av bolaget publicerade, väl beroende därpå, att i den senare partiförsäljning ej upptagits) och i Göteborg 2,483,516 liter. För samtliga överlåtna utminuteringsrättigheter erlades år 1911 inalles 836,335 kronor eller 4 $\frac{1}{2}$ procent av bolagens hela vinstavkastning. Disproportionen mellan omsättningens storlek i den överlåtna utminuteringsrörelsen och det allmännas vinst i denna rörelse är utan vidare tydlig. Klart belyses detta av förhållandena i Göteborg, där omsättningen i den överlåtna minuthandeln, såsom ovan nämndes, under år 1911 var nära 2.5 miljoner liter och i den egna utminuteringsrörelsen omkring 1.4 miljon liter. Den försäljningsvinst å den överlåtna minuthandelsrörelsen, som bolaget tillförsäkrat det allmänna, utgjorde enligt uppgift 8 å 9 öre per liter, under det att bolaget självt per försåld liter kunde överlämna 70 öre.

Frågan om dessa överlåtna rättigheter har fått särskild aktualitet genom det av innevarande års riksdag fattade beslutet om inrättande av kontrollområden vid tillämpningen av individuella försäljningsbestämmelser, något som haft till följd, att ett stort antal bolag nu beslutat att införa dylika bestämmelser. Erfarenheten har visat, att ett individuellt försäljningssystem har till följd en betydande nedgång i omsättningen å bolagens utminuteringsställen samt att omsättningen i den överlåtna rörelsen, vare sig den omfattar utminutering eller utskänkning, samtidigt stiger. Ett slående exempel härpå föreligger från Stockholm, där omsättningen å den överlåtna utminuteringsrörelsen steg från 114,111 liter under februari 1914 till 294,131 liter under juni månad samtidigt med att bolaget nedbragte sin försäljning från 421,555 liter (februari) till 156,459 (juni). Visserligen sjönk omsättningen å den överlåtna utminuteringsrörelsen under juli månad till 109,913 liter, sedan bolaget föreskrivit tillämpning av individuell försäljningskontroll jämväl för denna rörelse, men det inträffade ådagalägger tydligt, att nyinförda restriktioner måste tillämpas likformigt beträffande alla slag av försäljning. Under augusti och september månader har omsättningen ånyo ökats till respektive 173,416 liter och 214,799 liter, och anses större delen av denna ökning bero på försändning av spirituosa från den överlåtna minuthandeln till orter inom Sverige, där utminuteringsförbud för spirituosa rådde. I sistnämnda omständighet framstår klart inkonsekvensen av det sätt, varpå minuthandelsrättigheter nu överlätas, och starka skäl både ur nykterhetssynpunkt och med hänsyn till det allmännas ekonomiska intressen tala för, att bolagen icke

böra bibehållas vid sin nuvarande befogenhet att överlåta rättigheter utan föreskrivande av samma förpliktelser, som åligger dem själva.

I fråga om de överlåtna *utskänkningsrättigheterna* är förhållandet, särskilt i de större städerna ävenledes anmärkningsvärt. På grund av det i regel höga försäljningspriset uppstår exempelvis i Stockholm på de restauranter, där överlåten utskänkningsrättighet bedrivs, en högst avsevärd bruttovinst. Av denna, som under till exempel 1913 icke oväsentligt torde hava överstigit $3\frac{1}{2}$ miljon kronor, inflöt till bolaget icke mer än omkring 400,000 kronor.

Även vid överlåtande av utskänkningsrättigheter böra bolagen låta det angeläget vara att genom ändrade kontraktsbestämmelser med innehavare av dylika rättigheter söka häva deras under nuvarande bestämmelser naturliga strävan att öka alkoholkonsumtionen. Men särskilt bör det med hänsyn till nu pågående förändringar på minuthandelns område tillses, att innehavarna av utskänkningsrättigheter icke få draga ekonomisk fördel av bolagens åtgärder att genom individuella restriktioner motarbeta rusdrycksbruket. Bland de anordningar, som äro möjliga till motverkande av nämnda förhållande, framträder särskilt den av aktiebolaget Stockholmssystemet ifråga om den överlåtna utskänkningsrörelsen tillämpade vinstbegränsningsmetoden. För densamma är lämnad en redogörelse i Nykterhetskommitténs betänkande V, sidan 257, till vilken kommittén får hänvisa. Enligt vad aktiebolaget Stockholmssystemet meddelat, hava restauratörerna i Stockholm med nu gällande inköps- och försäljningspris en bruttovinst på högst 3,116,000 kronor å spirituosa, sedan vinstbegränsningen genomförts. Redan efter 9 månaders förlopp hade åtskilliga restauranter uppnått sin vinstgräns och fått för den spirituosa, som de efter denna tidpunkt försålt, erlægga till bolaget samma pris, som de själva betinga sig vid försäljningen. Härigenom hava restauratörernas intresse för ökad omsättning åtminstone starkt reducerats, samtidigt som det till det allmänna helt inflyter den vinst, som uppkommer genom ökad konsumtion å restauranterna, vare sig denna ökning har sin grund i en allmän höjning av konsumtionen eller i av bolagen särskilt vidtagna restriktioner å minuthandelns område. Dylika åtgärder i vinstbegränsningssyfte hava sitt berättigande jämväl i det faktiska monopoltilstånd på detta område, som blivit en följd av nykterhetslagstiftningens ovan berörda strävan att alltmera begränsa antalet ställen, där spirituosa utskänkes.

Enligt kommitténs mening kan icke någon tillfredsställande lösning av föreliggande spörsmål ernås, förrän de bestämmelser i huvudsak genomförts, vilka kommittén föreslagit i 25 § i sitt förslag till förordning angående försäljning av rusdrycker. Erhåller emellertid kontrollstyrelsen utvidgad befogenhet att utöva överinseende över brännvinsförsäljningsbolagen och giva föreskrifter angående bolagens förvaltning, lär kontrollstyrelsen icke kunna undgå att ägna här ovan berörda viktiga del av bolagens verksamhet synnerlig uppmärksamhet och därvid tillse en likformig tillämpning över hela landet av överlåtelsevillkor i sådan riktning, att de tillgodose såväl nykterhetssynpunkter som ock allmänna ekonomiska intressen.

Förstärkning av arbetskrafterna i kontrollstyrelsen.

Genom vidgad befogenhet åt kontrollstyrelsen i här ovan berörda avseenden blir frågan om en förstärkning av arbetskrafterna i kontrollstyrelsen aktuell. Det synes nämligen kommittén, som om handläggningen av de nya frågor, som genom

den av kommittén föreslagna ändringen i 15 § i brännvinsförsäljningsförordningen uppdrages åt styrelsen, i förening med de uppgifter på detta område, som redan nu åligga kontrollstyrelsen, skulle komma att helt kräva en tjänstemans tid.

Kontrollstyrelsen äger, såsom förut framhållits, redan nu en ganska omfattande befogenhet ifråga om brännvinsförsäljningsärenden. Kontrollstyrelsen skall sålunda:

- 1) meddela föreskrifter och formulär för förande av bolagens räkenskaper,
- 2) meddela föreskrifter för revisionsberättelses avfattande,
- 3) besluta om ansvarsfrihet för bolagen,
- 4) meddela erforderliga föreskrifter i följd av vägrad ansvarsfrihet,
- 5) pröva frågor om fastighetsinköp och om större förändringar inom redan förvärvat fastighet samt
- 6) föra förteckning över kontrollområden.

Granskning av bolagens förvaltning och räkenskaper kan när som helst företagas av chefen för kontrollstyrelsen eller av person, som styrelsen förordnar. Enligt instruktionen för kontrollstyrelsen den 17 december 1909 har slutligen överdirektören eller den ledamot, som Kungl. Maj:t i hans ställe därtill förordnar, att biträda chefen för finansdepartementet med beredande till underdånig föredragning av ärenden, som angå försäljning av brännvin, vin och öl samt tillagade alkoholfria drycker och svagdricka.

Åtskilliga av dessa befogenheter hava tillagts kontrollstyrelsen genom under förra året och innevarande år vidtagna författningsändringar, och bland dessa är befogenhet att meddela ansvarsfrihet för bolagen synnerligen maktpåliggande. Såsom kommittén har sökt visa, måste den ansvarighetsprövning, som kontrollstyrelsen har att företaga, bliva av synnerligen ingående natur, för att icke statens intressen skola bliva åsidosatta.

I samband med frågan om en förstärkning av arbetskrafterna inom kontrollstyrelsen står det i 1911 års riksdagsskrivelse berörda spörsmålet om inrättande av en särskild överstyrelse för brännvinsförsäljningsbolagen eller om läggande av dessa ärenden under en särskild avdelning inom kontrollstyrelsen. Enligt kommitténs mening torde emellertid organisationsspörsmålet, åtminstone för närvarande, icke böra få denna större omfattning, men det har dock synts kommittén böra framhållas, att det skulle i åtskilliga hänseenden vara förenat med fördelar, om det bredvid kontrollstyrelsen ställdes ett råd av sakkunniga och erfarna personer, vilka skulle biträda kontrollstyrelsen vid handläggning av större och viktiga brännvinsförsäljningsärenden såsom ifråga om ordnandet av brännvinsinköp, fastställande av försäljningspris, utfärdande av föreskrifter m. m. I detta råd borde beredas plats åt personer med intresse för folknykterhetens höjande och med erfarenhet från försäljningsbolagens förvaltning.

Kommittén har emellertid icke ansett sig böra närmare ingå på de förändringar, som kunna befinnas behövliga att företaga i kontrollstyrelsens instruktion och organisation, utan allenast velat fästa Eders Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på denna fråga.

På grund av vad sålunda anförts får kommittén i underdånighet hemställa, det Eders Kungl. Maj:t måtte för nästkommande riksdag framlägga följande förslag till förordning angående ändrad lydelse av 15 § i förordningen den 9 juni 1905 angående försäljning av brännvin:

15 §.

1. Bolag — — — fördel.
2. Har bolag — — — förteckning.
3. Vid utminuteri — — — apoteksbehov.
Bolag — — — yttrande.

Bolag må icke förhyra andra lägenheter än dem, vilka äro behövlige för den rörelse, som bolaget självt utövar, eller utan samtycke av kontrollstyrelsen ingå affärsavtal för längre tid än bolagets rättighet upplåtits, dock att hyresavtal må ingås till fardag, som infaller under året näst efter utgången av nämnda tid. Bolag må ej heller ingå affärsavtal med enskilda styrelseledamöter i bolaget, ej heller låta avlöningen vare sig till styrelsen eller till de hos bolaget anställda personer vara beroende på omsättningen av brännvin, vin eller malt-drycker eller utgå med viss del av vinsten.

4. Bolags — — — bolaget.
5. Bolags — — — kontrollstyrelsen.
6. Granskning — — — förordnat.
7. Revisorerna — — — säte.
8. Om ansvarsfrihet för bolag beslutar kontrollstyrelsen, sedan landsting och i stad stadsfullmäktige eller allmänna rådstugan samt på landet kommunalstämman avgivit yttrande i ärendet. Sådant yttrande skall till kontrollstyrelsen avgivas före september månads utgång.

9. Vid utövande av sin verksamhet står bolaget under överinseende av kontrollstyrelsen och har att ställa sig till efterrättelse de föreskrifter, kontrollstyrelsen i avseende å inköp av, försäljningspris för samt alkoholstyrka hos brännvin, ävensom beträffande bolagets förvaltning eller eljest i de i denna förordning särskilt angivna hänseenden kan meddela.

Närmare föreskrifter angående kontrollstyrelsens verksamhet härutinnan, utöver vad denna förordning innehåller, meddelas av Kungl. Maj:t.

10. Bolag vare pliktigt ställa sig till efterrättelse jämval de föreskrifter, Kungl. Maj:ts befallningshavande kan meddela i anledning av framställning från någon av de i mom. 8 nämnda myndigheter. Tredskas bolaget att fullgöra sålunda meddelade eller av kontrollstyrelsen enligt mom. 9 givna före-

Kungl. Maj:ts Nåd. Proposition Nr 81.

skriffter äger Kungl. Maj:ts befallningshavande förelägga lämpligt vite eller återkalla bolagets rättighet till detaljhandel med brännvin att upphöra med löpande försäljningsårs utgång.

Denna förordning träder genast i kraft.

Underdånigst

S. H. KVARNZELIUS.

IVAN BRATT. J. BYSTRÖM. OSKAR EKLUND. CARL EKMAN.
OLLAS A. ERICSSON. BERNH. ERIKSSON. K. G. KARLSSON.
JAKOB PETERSSON. EMILIE RATHOU. T. THUNBERG.

Einar J:son Thulin.

Stockholm den 12 december 1914.

Bilaga.

Tab. I. Uppgifter angående medelpriset för en hl. potatis, materialkostnaden och reningsverkens inköpspris för råbrännvin samt systembolagens inköpspris av varmrenat brännvin under tillverkningsåren 1888/89—1912/13.

| Tillverkningsår. | Medel- pris för en hl. potatis. | Material- kostnad. | Material- kostnad, ökad med 2 öre för övriga kost- nader. | Renings- verkens medel- inköpspris i Kristian- stad. | Systembolagens inköpspris per liter varmrenat brännvin. |
|------------------|--|-----------------------|--|---|---|
| | Kronor. | | | | Öre per liter råbrännvin & 50 %. |
| 1888—1889 | 2.15 | 18.0 | 20.0 | 19.2 | 73 à 78 (52 bolag) |
| 1889—1890 | 1.40 | 13.0 | 15.0 | 14.5 | 70 à 75 (61 ») |
| 1890—1891 | 2.50 | 20.1 | 22.1 | 24.3 | 70 à 75 (52 ») |
| 1891—1892 | 2.50 | 20.8 | 22.8 | 21.2 | 79 à 84 (52 ») |
| 1892—1893 | 1.80 | 14.5 | 16.5 | 15.4 | 74 à 79 (62 ») |
| 1893—1894 | 1.60 | 12.9 | 14.9 | 13.5 | 71 à 76 (62 ») |
| 1894—1895 | 2.10 | 16.5 | 18.5 | 17.7 | 74 à 79 (70 ») |
| 1895—1896 | 1.70 | 13.0 | 15.0 | 13.6 | 71 à 76 (73 ») |
| 1896—1897 | 1.65 | 13.4 | 15.4 | 14.2 | 70 à 75 (80 ») |
| 1897—1898 | 1.80 | 15.0 | 17.0 | 15.7 | 71 à 76 (80 ») |
| 1898—1899 | 2.55 | 18.0 | 20.0 | 19.5 | 74 à 80 (80 ») |
| 1899—1900 | 2.35 | 18.2 | 20.2 | 18.9 | 72 à 77 (75 ») |
| 1900—1901 | 2.20 | 16.6 | 18.6 | 20.3 | 74 à 79 (71 ») |
| 1901—1902 | 2.35 | 17.3 | 19.3 | 19.1 | 78 à 83 (81 ») |
| 1902—1903 | 1.95 | 15.0 | 17.0 | 16.2 | 81 à 86 (61 ») |
| 1903—1904 | 2.00 | 15.2 | 17.2 | 16.1 | 84 à 89 (73 ») |
| 1904—1905 | 2.50 | 18.3 | 20.3 | 18.7 | 84 à 89 (77 ») |
| 1905—1906 | 1.95 | 15.5 | 17.5 | 16.2 | 83 à 88 (80 ») |
| 1906—1907 | 2.30 | 16.4 | 18.4 | 19.2 | 88 à 93 (79 ») |
| 1907—1908 | 3.15 | 20.9 | 22.9 | 25.3 | 98 à 104 (94 ») |
| 1908—1909 | 2.35 | 16.3 | 18.3 | 22.6 | 98 à 103 (96 ») |
| 1909—1910 | 2.20 | 16.3 | 18.3 | 21 à 23 | 96 à 101 (114 ») |
| 1910—1911 | 2.15 | 15.7 | 17.7 | 17 à 20 | 92 à 97 (103 ») |
| 1911—1912 | 2.95 | 18.5 | 20.5 | 20 | 94 à 99 (114 ») |
| 1912—1913 | 2.60 | 18.5 | 20.5 | 21 | |

Bilaga.

Tab. II. Prisuppgifter å varmrenat brännvin, red. 50 %, fritt banvagn eller ombord vid resp. förädlingsverk för leveransföreningens medlemmar.

| | Råvaru- pris + skatt öre. | Vid förädlingsverken | | |
|---|--|----------------------|---|-------------|
| | | i Skåne | i Göteborg samt Väster- och Öster- götland | i Stockholm |
| | | öre. | öre. | öre. |
| 1908 januari. Före leveransföreningen | 92 | 103.0 | 104.5 | 105.0 |
| Enligt kontrakt ^{14/11} 1908: | | | | |
| 1909 januari—oktober | 88 | 97.6 | 99.1 | 99.6 |
| november | 87 | 96.6 | 98.1 | 98.6 |
| 1910 januari—april | 88 | 97.6 | 99.1 | 99.6 |
| maj—september | 86 | 95.6 | 97.1 | 97.6 |
| oktober—december | 85 | 94.6 | 96.1 | 96.6 |
| Enligt kontrakt ^{27/10} 1910: | | | | |
| 1911 januari—september | 82 | 90.3 | 91.8 | 92.3 |
| oktober—december | 85 | 93.3 | 94.8 | 95.3 |
| 1912 januari—september | 85 | 93.3 | 94.8 | 95.3 |
| oktober—december | 86 | 94.3 | 95.8 | 96.3 |
| 1913 januari—september | 86 | 94.3 | 95.8 | 96.3 |
| oktober | 87 | 95.3 | 96.8 | 97.3 |
| november—december | 88 | 96.3 | 97.8 | 98.3 |
| 1914 januari—september | 88 | 96.3 | 97.8 | 98.3 |
| oktober | 93 | 101.3 | 102.3 | 103.3 |
| november | 93.1 | 101.4 | 102.9 | 103.4 |
| december | 93.2 | 101.5 | 103.0 | 103.5 |

Bilaga.

Tab. III. Försäljningsbolagens utminuteringspriser per liter egentligt renat brännvin år 1914.

(Uppgifter hava ej inkommit från bolagen i Motala, Visby, Skanör, Dalby, Löberöd, Strömstad och Skellefteå.)

| Försäljningsbolaget i | Den 1 april 1914. | | Den 1 november 1914. | |
|--------------------------------|--------------------|------------------------|----------------------|------------------------|
| | Alkoholstyrka i %. | Pris per liter kronor. | Alkoholstyrka i %. | Pris per liter kronor. |
| Stockholm | 41 | 1.45 | 41 | 1.50 |
| Sigtuna | 46 | 1.40 | 46 | 1.45 |
| Öregrund | { 40 | { 1.30 | { 40 | { 1.30 |
| | { 42 | { 1.40 | { 42 | { 1.40 |
| | { 44 | { 1.50 | { 44 | { 1.50 |
| Södertälje | { 41 | { 1.40 | { 41 | { 1.45 |
| | { 46 | { 1.50 | { 46 | { 1.55 |
| Norrtälje | { 43 | { 1.40 | { 43 | { 1.55 |
| | { 46 | { 1.55 | { 46 | { 1.70 |
| Östhammar | { 40 | { 1.30 | { 40 | { 1.30 |
| | { 42 | { 1.40 | { 42 | { 1.40 |
| | { 44 | { 1.50 | { 44 | { 1.50 |
| Vaxholm | 42 | 1.50 | 42 | 1.50 |
| Sundbyberg ¹⁾ | { 41 | { 1.45 | { 41 | { 1.50 |
| | { 46 | { 1.75 | { 46 | { 1.90 |
| Uppsala | 42 | 1.50 | 42 | 1.60 |
| Enköping | 43 | 1.50 | 43 | 1.50 |
| Nyköping ²⁾ | { 40 | { 1.40 | { 40 | { 1.40 |
| | { 43 | { 1.50 | { 43 | { 1.50 |
| | { 50 | { 1.75 | { 50 | { 1.75 |
| Eskilstuna | 45 | 1.50 | 45 | 1.50 |
| Strängnäs | { 40 | { 1.40 | { 40 | { 1.40 |
| | { 46 | { 1.50 | { 46 | { 1.50 |
| Torshälla | 46 | 1.50 | 46 | 1.50 |
| Mariefred | 46 | 1.50 | 46 | 1.50 |

| Försäljningsbolaget i | Den 1 april 1914. | | Den 1 november 1914. | |
|-------------------------------|--------------------|--------------------------|----------------------|--------------------------|
| | Alkoholstyrka i %. | Pris per liter kronor. | Alkoholstyrka i %. | Pris per liter kronor. |
| Trosa | { 40 42 46 } | { 1.30 1.40 1.50 } | { 40 42 46 } | { 1.30 1.40 1.50 } |
| Malmköping | { 40 46 } | { 1.30 1.50 } | { 40 46 } | { 1.30 1.50 } |
| Linköping | 42 | 1.60 | 42 | 1.60 |
| Norrköping | 42.5 | 1.60 | 41.5 | 1.60 |
| Söderköping | 44 | 1.50 | 44 | 1.55 |
| Vadstena | 44 | 1.50 | 44 | 1.60 |
| Skenninge | 44 | 1.50 | 42 | 1.60 |
| Valdemarsvik | 43 | 1.65 | 43 | 1.70 |
| Jönköping | 42 | 1.40 | 42 | 1.50 |
| Eksjö | 44 | 1.40 | 44 | 1.50 |
| Växjö | 42 | 1.45 | 42 | 1.50 |
| Ljungby | 42 | 1.30 | 42 | 1.50 |
| Kalmar | 41 | 1.45 | 41 | 1.45 |
| Västervik ³⁾ | { 40 42 46 } | { 1.40 1.50 1.60 } | { 40 42 46 } | { 1.40 1.50 1.60 } |
| Vimmerby | 46 | 1.50 | 46 | 1.60 |
| Borgholm | 42 | 1.40 | 42 | 1.40 |
| Oskarshamn | 42 | 1.40 | 42 | 1.40 |
| Mönsterås | 42 | 1.45 | 42 | 1.45 |
| Nybro | 42 | 1.45 | 42 | 1.45 |
| Mörbylånga | 41 | 1.45 | 41 | 1.45 |
| Karlskrona | 40 | 1.50 | 40 | 1.60 |
| Karlshamn | 40 | 1.50 | 40 | 1.50 |
| Sölvesborg | 42 | 1.35 | 42 | 1.35 |
| Ronneby | 42 | 1.50 | 42 | 1.50 |
| Kristianstad | 42 | 1.35 | 42 | 1.35 |
| Ängelholm | 41 | 1.25 | 41 | 1.30 |
| Simrishamn | 42 | 1.25 | 42 | 1.25 |
| Båstad ⁴⁾ | 42 | 1.20 | 42 | 1.30 |
| Hässleholm | 42 | 1.25 | 42 | 1.30 |
| Tomelilla | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |

| Försäljningsbolaget i | Den 1 april 1914. | | Den 1 november 1914. | |
|---|-------------------------|------------------------------|-------------------------|------------------------------|
| | Alkohol- styrka i %. | Pris per liter kronor. | Alkohol- styrka i %. | Pris per liter kronor. |
| Malmö | 42 | 1.25 | 42 | 1.30 |
| Landskrona | 41 | 1.25 | 41 | 1.30 |
| Ystad | 42 | 1.25 | 42 | 1.25 |
| Lund | 42 | 1.25 | 42 | 1.25 |
| Hälsingborg | 40 | 1.25 | 40 | 1.30 |
| Trälleborg | 42 | 1.20 | 42 | 1.25 |
| Eslöv | 42 | 1.25 | 42 | 1.25 |
| Hörby | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Anderslöv | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Veberöd | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Röstånga | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Teckomatorp | 42 | 1.20 | 40 | 1.20 |
| Tågarp | 40 | 1.35 | 40 | 1.45 |
| Höganäs | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Väsby ⁶⁾ | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Raus | 40 | 1.20 | 40 | 1.25 |
| Hör | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Lövestad | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Sjöbo | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Östraby | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Skurup | 42 | 1.20 | 42 | 1.20 |
| Halmstad ⁶⁾ | 41 | 1.40 | 41 | 1.40 |
| Varberg | 41 | 1.40 | 41 | 1.40 |
| Laholm | 42 | 1.25 | 42 | 1.30 |
| Falkenberg | 41 | 1.40 | 41 | 1.40 |
| Kungsbacka | { 41 | 1.40 } | { 41 | 1.40 } |
| | { 46 | 1.50 } | { 46 | 1.50 } |
| Göteborg ⁷⁾ | 39 | 1.50 | 39 | 1.50 |
| Uddevalla ⁷⁾ | 40 | 1.25 | 40 | 1.25 |
| Marstrand ⁷⁾ | 44 | 1.35 | 44 | 1.40 |
| Kungälv ⁷⁾ ⁸⁾ | 41 | 1.35 | 41 | 1.35 |
| Lysekil ⁷⁾ | 42 | 1.30 | 42 | 1.30 |
| Vänersborg | 40 | 1.30 | 40 | 1.40 |
| Borås | 40 | 1.30 | 40 | 1.40 |
| Ulricehamn | 42 | 1.35 | 40 | 1.40 |

Bihang till riksdagens protokoll. 1915. 1 saml. 70 häft. (Nr 81.)

| Försäljningsbolaget i | Den 1 april 1914. | | Den 1 november 1914. | |
|---------------------------------|--------------------|--------------------------|----------------------|--------------------------|
| | Alkoholstyrka i %. | Pris per liter kronor. | Alkoholstyrka i %. | Pris per liter kronor. |
| Alingsås | 41 | 1.30 | 41 | 1.40 |
| Åmål | 46 | 1.50 | 46 | 1.50 |
| Trollhättan ⁹⁾ | 40 | 1.35 | 40 | 1.35 |
| Mariestad | 40 | 1.35 | 40 | 1.40 |
| Lidköping | 40 | 1.35 | 40 | 1.40 |
| Skara | 40 | 1.35 | 40 | 1.40 |
| Hjo | 40 | 1.35 | 40 | 1.40 |
| Skövde | 41 | 1.35 | 40 | 1.40 |
| Falköping | 41 | 1.35 | 41 | 1.40 |
| Vara | 41 | 1.30 | 40 | 1.40 |
| Grästorp | 41 | 1.30 | 40 | 1.40 |
| Karlstad | { 41 46 } | { 1.50 1.75 } | { 41 46 } | { 1.50 1.75 } |
| Kristinehamn | 42 | 1.50 | 42 | 1.50 |
| Filipstad | 42 | 1.50 | 42 | 1.50 |
| Arvika | { 42 45 } | { 1.50 1.65 } | { 40 44 } | { 1.50 1.65 } |
| Säffle | 44 | 1.50 | 44 | 1.50 |
| Örebro | { 40 43 } | { 1.50 1.60 } | { 40 43 } | { 1.50 1.60 } |
| Askersund | { 40 43 } | { 1.30 1.50 } | { 40 43 } | { 1.30 1.50 } |
| Nora ¹⁰⁾ | { 40 43 46 } | { 1.50 1.60 1.70 } | { 40 43 46 } | { 1.50 1.60 1.70 } |
| Lindesberg | { 43 48 } | { 1.60 1.80 } | { 43 48 } | { 1.60 1.80 } |
| Västerås | 43 | 1.50 | 43 | 1.50 |
| Arboga | 43 | 1.50 | 43 | 1.50 |
| Köping | 43 | 1.50 | 43 | 1.50 |
| Sala ¹¹⁾ | { 43 46 49 } | { 1.50 1.60 1.70 } | { 43 46 49 } | { 1.50 1.60 1.70 } |
| Falun | 43 | 1.50 | 43 | 1.50 |
| Hedemora | 43 | 1.50 | 43 | 1.50 |

| Försäljningsbolaget i | Den 1 april 1914. | | Den 1 november 1914. | |
|---------------------------------|--------------------|------------------------|----------------------|------------------------|
| | Alkoholstyrka i %. | Pris per liter kronor. | Alkoholstyrka i %. | Pris per liter kronor. |
| Gävle..... | 43 | 1.50 | 43 | 1.50 |
| Söderhamn | 43 | 1.50 | 43 | 1.50 |
| Hudiksvall ¹²⁾ | { 40 | 1.40 } | { 40 | 1.40 } |
| | { 43 | 1.50 } | { 43 | 1.50 } |
| Härnösand | 43.5 | 1.60 | 43.5 | 1.70 |
| Sundsvall | 43.5 | 1.60 | 43 | 1.70 |
| Örnsköldsvik | 44 | 1.60 | 44 | 1.60 |
| Sollefteå | 46 | 1.60 | 46 | 1.70 |
| Östersund | 44 | 1.60 | 44 | 1.70 |
| Umeå | 44 | 1.60 | 44 | 1.60 |
| Luleå | 43 | 1.60 | 43 | 1.60 |
| Piteå | 43 | 1.60 | 43 | 1.60 |
| Haparanda | 43 | 1.60 | 43 | 1.60 |

Anmärkningar till tabell III.

¹⁾ Den 1 januari 1914 såldes ej 41 procent brännvin utan 43 procent till ett pris av 1.50 per liter.

²⁾ Omsättningen den 1 januari—15 november 1914 var å brännvin å 40 procent 1,095 liter, å 43 procent 14,970 liter och å 50 procent 2,512 liter.

³⁾ Brännvin av 42 procent styrka är det, som huvudsakligast säljes.

⁴⁾ Priset under tiden 8 april—16 oktober var kronor 1.25 per liter.

⁵⁾ Priset höjdes den 1 december 1914 till kronor 1.25 per liter.

⁶⁾ Alkoholhalten nedsattes den 1 december 1914 till 40 procent.

⁷⁾ Enligt meddelanden i pressen hava bolagen i Göteborgs- och Bohus län överenskommit att från och med nästa år hålla ett lika försäljningspris samt därvid bestämt dels att sätta detta pris till kronor 1.40 per liter å 40 procent, dels att vid högre alkoholhalt höja priset med 2 1/2 öre för varje överstigande procent.

⁸⁾ Priset höjdes den 23 november 1914 till kronor 1.40 per liter.

⁹⁾ Priset höjdes den 1 december 1914 till kronor 1.40 per liter.

¹⁰⁾ Dessutom föres brännvin å 50 procent till ett pris av kronor 1.85 per liter.

¹¹⁾ Brännvin å 46 och 49 procent säljes mera sällan.

¹²⁾ Fråga hade under senare hälften av november månad uppstått om att höja priset med 5 å 10 öre per liter.